Sfinții, modele sociale pentru elită și popor

Dr. Trofin Liliana

Abstract: Still from the dawn of Christianity, love has acquired a martyr's dimension, the model followed by the apostles and all their descendants being the love crucified on Golgotha. The changing a world anchored in a glorious past (meant to save the decadent and corrupt present) has proved extremely difficult, if not impossible. That's what it looked like, at least at first glance. However, the tone of the change was set by the saints and martyrs of the Church, who became moral and social landmarks for the community. They were not simple Christians, but they set the example of their lives. The involvement theirs in the life of the city, reconciliation with others, dignity and courage they displayed in the face of death aroused contradictory reactions among contemporaries.
Keywords: *saints, martyrs, social models, church, society, mentality.*

Moto: „Toţi oamenii au fost creaţi
după chipul lui Dumnezeu,
însă numai sfinţii au realizat
asemănarea cu El*"*
(Părintele Petroniu Florea)

Cine sunt sfinții? Care este rostul lor în viața oamenilor? Pot să mijlocească ei mântuirea pentru semeni? Răspunsurile la întrebări ni le dau teologii Bisericii. „Sfinţii sunt cei mai buni creştini, pentru că s-au străduit din răsputeri şi au reuşit să trăiască în conformitate cu voia lui Dumnezeu"[1]. După moarte ei ajung în împărăţia lui Dumnezeu[2] și „sunt cinstiţi de Biserică, pentru că în ei străluceşte Dumnezeu, care şi-a imprimat în aceştia chipul Lui"[3], afirmă Părintele Petroniu Florea. Și continuă: „Noi când îi venerăm pe sfinţi, ne închinăm în ultimă instanţă tot lui Dumnezeu, care i-a sfinţit pe aceştia, căci „minunat este Dumnezeu întru sfinţii Lui" (Ps. 67,36). Sfinţenia este atributul lui Dumnezeu, care le-a zis oamenilor: „Sfinţiţi-vă şi veţi fi sfinţi, că Eu, Domnul Dumnezeul vostru, sunt sfânt" (Levit. 11,44), deci cei care-I urmează lui Dumnezeu se umplu sau se încarcă de sfinţenia Lui. Noi nu cinstim natura umană în sfinţi, pentru că în acest fel am cădea în idolatrie, închinându-ne „făpturii în locul Făcătorului" (Rom. 1,25), ci prin cultul sfinţilor noi Îl cinstim pe Dumnezeu, care prin lucrarea Lui i-a făcut vase alese ale Sale pe cei vrednici de aceasta, iar oamenii cu viaţă sfântă sunt instrumente prin care Dumnezeu lucrează în lume[4]. Iar în alt loc, atrage atenția asupra deosebirii între „imitarea naturală" și „asemănarea cu Dumnezeu"[5]: „Chipul lui Dumnezeu nu este purtat numai printr-o imitare de la distanţă

---

[1]*Vezi Acta Carpatica, VII, Editura Eurocarpatica, Sfântu Gheorghe, 2020, pp. 360-391.
Petroniu Florea, *Aleșii lui Dumnezeu. Predici la sărbători*, Editura Episcop Nicolae Popovici, Oradea, 2005, p. 6, http://www.bjs.ro/, accesat online 05.10.2020.
[2] *Ibidem*, p. 9.
[3] *Ibidem*.
[4] *Ibidem*.
[5] *Ibidem*, p. 7.

a Lui, ci prin prezenţa Lui lucrătoare în om”, pentru că „chipul cere relaţia cu modelul”[6]. Aceste aspecte fiind lămurite, vom prezenta în cele ce urmează câteva figuri de sfinți care prin viețuirea lor au devenit modele pentru credincioși. Firesc, facem apel la sursele vremii pentru a surprinde starea de spirit a comunităților creștine din primele patru veacuri.

Această perioadă se află sub semnul marilor prefaceri datorită apariției și răspândirii creștinismului, deși autoritățile romane s-au străduit din răsputeri să oprească inevitabilul prin măsuri punitive. Edictele de persecuție au dat prilejul creștinilor să-și dovedească credința prin mărturisire, suferință și jertfă. Nevoile relaționale hrănesc din interior viața comunităților creștine, care se înmulțesc cu repeziciune. Nerecunoaşterea Bisericii ca persoană juridică de către statul roman și încercarea unor împărați de a distruge organizarea eclesiastică nu au avut efectul scontat[7]. Biserica are grijă de comunitățile sărace din resurse bazate pe colecte și donații[8].

Scrierile moralizatoare și exemplele personale ale sfinților joacă un rol important în modelarea mentalului colectiv, fiind apreciate de credincioși. „Modele ca Avraam, Moise, Ilie, Ioan Botezătorul sau Apostolii au devenit repede tradiţionale. Apostolul Pavel îi îndeamnă cu ardoare „să îl imite după cum şi el Îl imită pe Hristos”[9]. Atât el cât și alți ucenici l-au urmat pe Mântuitorul până la moarte[10].

Sursele vremii surprind detalii cutremurătoare privitoare la politica anticreștină promovată de autoritățile statului[11]. Au fost trecute prin foc și sabie orașele locuite de creștini[12]. Însă, contrar așteptărilor, noua religie câștigă noi adepți și teren astfel că, „la cumpăna veacurilor II-III, cuvintele lui Tertulian ,,Sângele martirilor, sămânța creștinilor” defineau și marcau profetic viața Bisericii”[13]. Este un lucru uimitor și de neînțeles pentru majoritatea păgânilor, nu însă și pentru creștini, care erau

---

[6] *Ibidem*, p. 8.

[7] Eusebiu din Cezareea, *Istoria bisericească*, II, 2, în PSB, 13, EIBMBOR, București, 1987, pp. 69-70, https://ia6 00704.us.archive.org/, accesat online 05.11.2020; Adriana Câteia, *Ὑπογραμμός – modelul neotestamentar al martiriului,* în Pontica, nr. 33-34, 2000-2001, pp. 525-534 (în special p. 531), https://revistapontica.word press.com/, accesat online 01.11.2020.

[8] *Ibidem*.

[9] Sofian Brașoveanul, *Martiri, martiriu și mărturie după Sf. Vasile cel Mare*, p. 111, https://www.cbrom.de/, accesat online 15.10.2020.

[10] Majoritatea apostolilor au suferit moarte martirică – vezi Eusebiu din Cezareea, *Istoria bisericească*, II, 23-24, pp. 91-97; Lactantius, *De mortibus persecutorum*, II, ediție bilingvă, traducere, studiu introductiv, note şi comentarii de Claudiu Arieşan, Timişoara, 2000, pp. 77-78; *Soborul Sfinților 70 de Apostoli (luna ianuarie, ziua a patra)*, în *Viețile sfinților pe luna ianuarie,* ediția a II-a, retipărite și adăugite cu aprobarea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române după ediția din 1901-1911, ediție îngrijită de arhim. Ioanichie Bălan, Editura Episcopiei Romanului, 2001, pp. 74-87, http://www.stavropoleos.ro/, accesat online 28.10.2020.

[11] Lactantius, *op. cit., passim*; Liliana Trofin, *Romanitate și creștinism la Dunărea de Jos în secolele IV-VIII*, Editura Universității București, București, 2005, *passim.*

[12] Eusebiu din Cezareea, *Istoria bisericească*, VIII, 9, p. 326 (*Despre martirii din Frigia*).

[13] Victor Henrich Baumann, *Sângele martirilor*, Editura Dobrogea, Constanţa, 2015, p. 3, https://www.academia. edu/, accesat online 24.10.2020.

conștienți de puterea harului ce lucrează în ei. Moartea e o realitate a vieții, o trecere spre veșnicie și nu sfârșitul omului[14].

Cu toate că în literatura de specialitate s-a scris mult despre relația strânsă dintre cultul eroilor păgâni și cel al martirilor, diferențele nu sunt de formă ci de fond. Fără să intrăm în detalii, reținem că în cazul păgânilor granița dintre vii și morți nu poate fi trecută, în timp ce aceasta dispare în viziunea creștinilor. Ostilitatea păgânilor era întreținută și de cultul martirilor, deoarece nu-și puteau explica afinitatea creștinilor față de mormintele celor și-au vărsat sângele pentru Cel răstignit[15]. Nu înțelegeau teama acestora față de moartea de dincolo de moartea fizică și nici credința lor în învierea morților[16], chiar dacă, uneori, din motive propagandistice, persecutorii susțineau că statuile zeilor distruse de creștini înviau din morți aidoma lui Hristos[17]. Este evident că avem de-a face cu paradigme spirituale diferite.

Pretutindeni închisorile gemeau de creștini lipsiți de dreptul lor la apărare[18], abuzați, maltratați și torturați în mod abominabil. Iubirea lor față de Dumnezeu le însoțește pașii până la moarte și dincolo de ea. Nu

---

[14] „În moarte stă învierea” sună textul unei inscripţii funerare descoperite la Mangalia (secolul VI dHr.), care rezumă un adevăr dogmatic incontestabil. „Formula Φῶς–Ζωή este întâlnită şi în alte inscripţii din Scythia; pentru semnificaţia şi rolul ei apotropaic” - *IGLR*, nr. 94, https://dervent.ro/, accesat online 30.10.2020; Emilian Popescu, *Inscripțiile grecești și latine din secolele IV-XIII descoperite în România*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1976, *passim*. Liliana Trofin, *op. cit.*, p. 376.

[15]Martin Hengel, *Crucifixion: In the ancient world and the folly of the message of the cross*, translated by John Bowden from the German, Fortress Press, 1977, pp. 1-7 și *passim*, http://swiadkowiejehowy.com.pl/, accesat online 12.11.2020; Liliana Trofin, *op. cit.*, *passim*; Peter Brown, *Cultul sfinților. Apariţia şi rolul său în creştinismul latin* (traducerea: Doina Lică; Postfaţă: mitropolit Nicolae Corneanu), Editura Amarcord, Timișoara, 2000, *passim*, https://ro.scribd.com/, accesat online 05.10.2020; Michael Roberts*, Poetry and the Cult of the Martyrs: The Liber Peristephanon of Prudentius*, University of Michigan Press, 1993, p. 30 și *passim;* G. W. Bowersock, *Martyrdom and Rome,* Cambridge University Press, 2002, pp. 39-40 și *passim*; *Christianity and Monasticism in Upper Egypt*, Vol. 2, Gawdat Gabra, Hany N. Takla (Eds), American Univ in Cairo Press, 2010, pp. 95-96 și *passim*. *Martyr*, in Dictionnaire de la Bible, tome quatrième, première partie, L-Mezuza, Paris, 1912, col. 829-830, http://www.areopage.net/, accesat online 10.11.2020.

[16] Liliana Trofin, *op. cit.*, *passim*; Tațian, *Discurs către greci,* VI,1-2, în vol. Tațian, Discurs către greci, Atenagoras Atenianul, Solie în apărarea creștinilor, carte tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, traducere din limba greacă veche, introduceri și note de Alin-Bogdan Mihăilescu, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2019, p. 53, https://www.librariacartilorbisericesti. ro/, accesat online 09.11.2020: *„Și de aceea noi credem că după sfârșitul tuturor lucrurilor va exista și o înviere a trupurilor, dar nu așa cum ne învață stoicii, că la anumite intervaluri ciclice se vor naște și vor pieri la infinit aceleași lucruri, fără niciun rost; ci aceasta se va întâmpla o singură dată, la sfârșitul veacurilor noastre, și pentru totdeauna, iar recompunerea va fi numai a oamenilor, în vederea Judecății. Iar pe noi nu ne judecă nici Minos, nici Radamanthys, înainte de a căror moarte n-a fost judecat, după cum zic miturile, niciun suflet; ci Creatorul Însuși, Dumnezeu, va fi Cel care ne va cerceta*”.

[17] Vezi *Viața Sfântului Sfințit Haralambie (10 februarie),* în Petroniu Florea, *Casnicii lui Dumnezeu*, Editura Episcopiei Zalăului, Zalău, 2017, p. 128, http://www.bjs.ro/, accesat online 22.10.2020.

[18]Tertulian; *Apologeticum*, în PSB, 3, EIBMBOR, București, 1981, p. 32 și *passim* (v. *Introducere generală*), https://ia600704.us.archive.org/, accesat online 02.11.2020.

sunt singuri, iar jertfa și suferința lor sunt binecuvântate și puse în valoare de Biserică[19].

„Anamneza eclesială a impus încă de timpuriu pomenirea sfinţilor în timpul rugăciunii euharistice, şi implicit conturarea unui calendar sanctoral cu aspect ecumenic. Martiriul ca expresie maximă a makrotymiei întăreşte solidaritatea pământească și celestă a membrilor comunităţii creştine”[20].

În acest timp al persecuțiilor ia naștere practica cinstirii sfintelor moaște[21]. Grija creștinilor pentru osemintele martirilor o vedem și din actele acestora[22]. Cinstirea moaștelor nu are legătură cu obiceiurile legate de atleții și gladiatorii păgâni. Nu este o versiune creștinată a acestor practici, decât poate la nivel de percepție[23]. Ideea punerii pe picior de egalitate a gladiatorilor și martirilor și etichetarea lor drept „eroi ai Antichității” este exagerată[24]. Zece mii de gladiatori și unsprezece mii de fiare sălbatice au murit pentru distracția poporului roman la finele războiului cu dacii[25]. Alte victime au fost creștinii[26]. Aceste spectacole erau sponsorizate de împărații romani, care urmăreau integrarea comunității în programul imperial[27]. În calitate de *„pater patriae”* și uzând de dreptul lui *„pater familias”* de viață și de moarte (*„vitae necisque potestas*”) asupra supușilor din imperiu, reuniți într-o mare familie romană, ei grațiau, uneori, gladiatorii învinși[28]. Și vechii evrei cinsteau trupurile sfinte și obiectele cu care aceștia intrau în contact. Prin taina botezului trupurile creștinilor sunt temple ale Duhului Sfânt și doar păcatul le profanează[29]. Martirii „îl poartă„ pe Dumnezeu în ei, de aceea urmașii apostolilor consideră moaștele lor drept bunuri de

---

[19] Hippolyte Delehaye, *Les origines du culte des martyrs,* 2nd edition, Société des Bollandistes, Bruxelles, 1933, pp. 1-2, 24-25 și *passim,* https://digi.ub.uni-heidelberg.de/, accesat online 11.11.2020.

[20] Adriana Câteia, *op. cit.,* p. 527.

[21] Sofian Brașoveanul, *op. cit.*, p. 47 și *passim*.

[22] *Ibidem; Martiriul Sfântului Policarp, Episcopul Smirnei († 23 februarie 155),* XVIII, 1-2, în Actele Martirice, EIBMBOR, București, 1997, pp. 30-42 (în special p. 39).

[23] Celsus, De medicina, III, 23. Pliniu, Hist. Nat., 28, 4. For magic and supernatural properties attributed to the martyrs, not only by Christians, but also by pagans, see Salsbury 2004: 58-62; *apud* Jordina Sales Carbonell, *Roman Spectacle Buildings as a Setting for Martyrdom and its consequences in the Christian architecture*, Journal of Ancient History and Archeology No. 1.3/2014, pp. 8-21 (în special p. 11, nota 30), http://jaha.org.ro/, accesat online 13.11.2020.

[24] Jordina Sales Carbonell, *op. cit.,* p. 11.

[25] Cf. *PSB*, 1, București, 1979, p. 149, https://ia600704.us.archive.org/, accesat online 13.11.2020.

[26] *Ibidem*.

[27] Susan M. (Elli) Elliott, *Gladiators and Martyrs Icons in the Arena*, pp. 76-106 (pp. 80-81 și *passim),* https:// westarinstitute. org/, accesat online 13.11.2020.

[28] *Ibidem* și *passim*.

[29] IV *Regi*, 13; *Luca*, VIII, 43-44; *Matei*, XIV, 36; *Fapte*, XIX, 11-12: *„Și Dumnezeu făcea, prin mâinile lui Pavel, minuni nemaiîntâlnite. Încât și cei peste care erau bolnavi se puneau ștergare sau șorțuri purtate de Pavel, și bolile se depărtau de ei, iar duhurile cele rele ieșeau din ei*” (vezi *Biblia sau Sfânta Scriptură,* EIBMBOR, București, 1988; toate referințele se vor face la această ediție); 1 *Corinteni*, VI, 19; Tertulliani, ad *martyres*, I, 2: *„ Nec tantus ego sum, ut vos alloquar; verumtamen et gladiatores perfectissimos non tantum magistri et praepositi sui, sed etiam idiotae et supervacui quique adhortantur de longinquo, ut saepe de ipso populo dictata suggesta profuerint*”, http://www.tertullian.org/latin/ad_martyres.htm, accesat online 13.11.2020.

mare preț și le acordă cinstea cuvenită[30]. Ei își riscă viața pentru recuperarea și înmormântarea osemintelor acestora. Miracolele făcute de Dumnezeu prin sfinții Săi schimbă cursul firesc al lucrurilor, întăresc credința credincioșilor, îi motivează și atrag la creștinism mulți păgâni, căpătând astfel o dimensiune misionară. Așa se explică încrederea nemărginită a creștinilor în martiri și cinstirea mormintelor lor. Sunt locuri de adunare, de bucurie și de veselie pentru cei care sărbătoresc „ziua martiriului ca zi de naștere, atât pentru amintirea celor ce au săvârșit lupta, cât și pentru deprinderea și pregătirea celor ce vor lupta în urmă”[31]. Peste acestea ei au ridicat biserici, care au devenit apoi loc de pelerinaj[32].

Teama de suferință și de moarte nu-l despart pe credincios de iubirea lui Hristos, scrie Sfântul Apostolul Pavel creștinilor din Roma, orașul unde își va găsi sfârșitul prin sabie[33]. În alte locuri martirii înconjoară amfiteatrele, purtând cu demnitate o tăbliță pe care era scrisă „crima” de care se făceau vinovați: numele de creștin[34]. Le atrag atenția păgânilor că se vor întâlni la judecata lui Hrisos[35]. Tertulian riscă și le sare în ajutor, condamnându-i pe judecătorii nedrepți care luau în seamă denunțurile particulare, osândindu-i „pentru religia lor adică pentru numele de creștin”[36]. Ei erau adevărații criminali pentru că nu respectau procedura în judecarea crimelor, erau partizani și nu le dădeau voie creștinilor să se apere în instanță (în timp ce păgânilor nu li se refuza acest drept)[37]. Însă cea mai perversă era constrângerea prin chinuri a creștinilor ca să se lepede de credința lor imediat după mărturisirea simplă a numelui de creștin, pentru ca apoi, tăgăduind numele să tăgăduiască și nedreptățile la care au fost supuși[38].

---

[30] *Cf.* Sfântul Ioan Gură de Aur, *Cuvânt de laudă la Sfânta Mare Muceniţă Drosida*, în Constantin Băjău, Cuvântările hrisostomice de laudă în cinstea sfintelor muceniţe: revirimente de spiritualitate ortodoxă, pp. 31-45, https://www.academia.edu/, accesat online 10.11.2020: *„O, minunat rug! Ce comoară a avut pe el! Pulberea şi cenuşa muceniţei erau mai de preţ decât aurul, mai bine mirositoare decât mirurile, mai scumpe decât pietrele preţioase! Ce nu pot bogăţia şi aurul, aceea pot moaştele mucenicilor. Aurul nu a alungat niciodată boala, nici n-a pus pe fugă moartea! Dar oasele mucenicilor au făcut şi una şi alta*”.

[31] *Martiriul Sfântului Policarp,* XVIII, 3; Eusebiu din Cezareea, *Istoria bisericească*, IV, 15, ed. cit., pp. 158-164.

[32] Ene Braniște, *Liturgica generală cu noțiuni de artă bisericească, arhitectură și pictură creștină*, tipărită cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, ediția a II-a, revăzută și completată, EIBMBOR, București, 1993, *passim; vezi* și *Cuvântul Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, adresat cu ocazia primirii la Bucureşti a moaştelor Sfântului Apostol, Întâiul Mucenic şi Arhidiacon Ştefan*, sâmbătă, 22 octombrie 2016, http://patriarhia.ro/, accesat online 04.11.2020; Robert Wisniewski, *The Beginnings of the Cult of Relics*, Oxford University Press, 2019, pp. 14-16 și *passim*.

[33] *Romani* 8, 35-39; *apud Cuvântul Preafericitului Părinte Daniel, loc. cit.*

[34] *Martirii din Lyon († august 177),* I, 43-44, în Actele Martirice, EIBMBOR, București, 1997, pp. 65-80 (în special p. 74): *„Acesta este Attalus, creștinul*”.

[35] *Martiriul Sfintelor Perpetua și Felicitas (†7 martie 207),* XVII, în Actele Martirice, EIBMBOR, București, 1997, pp. 114-131 (în special pp.126-127).

[36] Tertulian; *Apologeticum*, I, pp. 38-40.

[37] *Ibidem*, II,1-10, pp. 40-41.

[38] *Ibidem*, II, 11, p. 41.

În timpul persecuțiilor apele se despart: unii rezistă, iar alții se leapădă. Dar știm că iubirea acoperă păcatul. Există o șansă chiar și pentru cei slabi și fricoși, care devin o pildă vie pentru semeni. Este cazul Vivliadei din grupul creștinilor din Lyon, care de frica chinurilor a negat la început că este creștină, dar după ce a fost acuzată și de blasfemie și a fost supusă caznelor, și-a revenit și a plătit tributul sângelui[39]. Frica de pedeapsa cea veșnică a trezit-o din starea în care se afla și a făcut-o să le răspundă cu mult curaj celor care o munceau: „Cum ar mânca astfel de oameni copii, ei cărora nu le este îngăduit să mănânce nici sânge de animal necuvântător?”[40]. Văzând tăria martirilor și fețele lor luminoase[41], mai mulți lapsi, mustrați de propria lor conștiință, au prins curaj și au mărturisit că sunt creștini[42], stârnind prin aceasta furia mulțimii însetate de sânge[43].

Păgânii refuzau să creadă că iubirea martirilor pentru Hristos „este mai tare decât teama de moarte”[44] și că zeii lor sunt neputincioși. Era peste puterea lor de înțelegere, de aceea puneau moartea martirilor pe seama triumfului zeilor și a credinței lor străvechi[45]. Se răzbunau până și pe osemintele martirilor, crezând în naivitatea lor „că ar putea învinge pe Dumnezeu și că martirii vor fi lipsiți de o nouă naștere”[46]. Orizontul lor spiritual fiind limitat, nu erau în stare să vadă dincolo de aparențe. Creștinii nu căutau mucenicia cu orice preț, ci doar atunci când erau constrânși să se lepede de credinţă alegeau între moarte și apostazie. Nu erau fanatici, ci persoane înzestrate cu liber arbitru și cu putere proprie, pentru ca, în mod voit, și nu constrânși, să împlinească planul lui Dumnezeu în viețile lor[47]. Evident, există și abateri de la regulă. Nu insistăm ci doar reținem că ispitei muceniciei în timp de pace îi cade pradă și un frate din mânăstirea condusă de Sfântul Pahomie[48].

---

39 *Martirii din Lyon († august 177),* I, 25-26, p. 70.

40 *Ibidem.*

41 *Ibidem*, I, 34-35, p. 72 și *passim.*

42 *Ibidem*, I, 46, pp. 74-75.

43 *Ibidem*, I, 50, p. 76.

44 *Cuvântul Preafericitului Părinte Daniel, loc. cit.*

45 *Martirii din Lyon († august 177),* I, 60, p. 78. Această concepție o regăsim și mai târziu, în scurta domnie a lui Iulian Apostatul. Împăratul credea că zeii i-au dat putere ca să-i nimicească pe creștini și să se răzbune pe dușmanii săi personali, așa cum reiese din *Viața Sfântului Mucenic Artemie*, cel care a văzut cu ochii lui crucea pe cer înainte de bătălia de la Pons Milvius (pe vremea când lupta de partea lui Constantin cel Mare) – *vezi Sfântul Mucenic Artemie (luna octombrie, ziua a douăzecea*), *Viețile sfinților pe luna octombrie*, ediția a II-a, retipărite și adăugite cu aprobarea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române după ediția din 1901-1911, ediție îngrijită de arhim. Ioanichie Bălan, Editura Episcopiei Romanului, 1999, pp. 239-259 (în special pp. 239, 243), http://www.stavropoleos.ro/, accesat online 08.11.2020; Aude Busine, *The Dux and the Nun Hagiography and the Cult of Artemios and Febronia in Constantinople*, pp. 93-111, https://www.academia.edu/, accesat online 09.11.2020.

46 *Martirii din Lyon († august 177)*, I, 63.

47 Sfântul Irineu de Lugdunum, *Demonstrația propovăduirii evanghelice*, traducere de Remus Rus, ediția a doua revizuită, Meteor Publishing, București, 2016, p. 77.

48 *Cuviosul Pahomie cel Mare (luna mai, ziua a cinsprezecea)*, în *Viețile sfinților pe luna mai*, ediția a II-a, retipărite și adăugite cu aprobarea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române după ediția din 1901-1911, ediție îngrijită de arhim. Ioanichie Bălan, Editura Episcopiei Romanului, 2002, pp. 311-339 (în special pp. 333-335), http://www.stavropoleos.ro/, accesat online 08.11.2020.

Toleranța nu mai este însă suficientă iar creștinii vor mai mult. Apologeții și scriitorii bisericești sar în sprijinul credincioșilor[49], cerând autorităților dreptul la libertate religioasă și renunțarea la dubla măsură[50]. Tertulian este cel mai vehement dintre toți, afirmând cu mult curaj că urmașii apostolilor nu sunt dușmanii statului, ci ei respectă în împărați judecata lui Dumnezeu care i-a pus peste neamuri. Sunt conștienți că prin lunga existență a imperiului se întârzie cea mai mare catastrofă pentru omenire, sfârșitul lumii și judecata generală[51]. Nu doresc să se ajungă la această încercare și se roagă pentru amânarea nenorocirii, venind prin aceasta „în sprijinul unei îndelungate existențe a stăpânirii romane”[52].

Sfântul Ciprian al Cartaginei îi îndeamnă pe păstoriții săi să nu se teamă de moarte ca păgânii, care o privesc ca pe o mare nenorocire în viața lor[53]. Dimpotrivă, le cere să fie cetățeni activi și să se implice în treburile cetății, venind astfel în slujba aproapelui lor. Or acest lucru se întâmplă și devine o rutină cotidiană pentru mulți. Ciuma care lovise Cartagina a fost pentru ei nu numai „un exercițiu și o pregătire pentru martiriu”[54], ci și un bun prilej de organizare a asistenței sociale[55]. În frunte cu păstorul lor creștinii vin în sprijinul celor bolnavi, salvând pe mulți de la moarte[56], cu toate că orizontul lor social este marcat de persecuții și de credința în parusia iminentă a Domnului[57]. Atitudinea lor uimitoare nu este trecută cu vederea de păgâni, care se străduiesc după puteri să-i înțeleagă[58].

Pentru creștini eroii credinței sunt o sursă de inspirație și de ajutor în necazuri și ispite[59], iar pentru sceptici „reîncarnări ale unor zei și eroi

---

[49] Liliana Trofin, *op. cit. loc. cit.*

[50]Tertulian; *Apologeticum*, XIV, 6-10, XXVIII, pp. 6, 78, 82-83 și *passim*; vezi și *Ad Scapulam*, II, 2. http://www. tertullian.org/, accesat online 02.11.2020: „…*Tamen humani iuris et naturalis potestatis est unicuique quod putauerit colere; nec alii obest aut prodest alterius religio. Sed nec religionis est cogere religionem, quae sponte suscipi debeat, non ui, cum et hostiae ab animo libenti expostulentur*”.

[51] Tertulian; *Apologeticum*, XXXII, 1-3, pp. 85-86.

[52] *Ibidem*, XXXII, 2, p. 86.

[53] Constantin Băjău, *Grija față de om în gândirea patristică a primelor patru veacuri*, Editura Universitaria, Craiova, 2009, p. 49, https://www.ucv.ro/, accesat online 24.10.2020.

[54] *Ibidem*, pp. 49-50.

[55] *Ibidem*, p. 50.

[56] *Ibidem*.

[57] *Ibidem*, p. 58. Având în minte cuvintele Mântuitorului, Fericitul Ieronim susține că ei „vor îndura întotdeauna prigonire” pentru că lumea „e așezată sub cel rău” - *cf.* Fericitul Ieronim, *Despre prigonirea creștinilor*, în vol. Fericitul Ieronim, *Omilii la Evanghelia după Marcu. Omilii diverse*, carte tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, traducere din limba latină, introducere și note de Alin-Bogdan Mihăilescu, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2014, p. 193.

[58] Constantin Băjău*, op. cit.,* p. 50.

[59] Thomas Sizgorich, *Violence and Belief in Late Antiquity: Militant Devotion in Christianity and Islam*, University of Pennsylvania Press, 2012, p. 45 și *passim*; Ionuţ-Alexandru Tudorie, *The Great Persecution of Diocletian and Its Consequences*, in: E. dal Covolo, G. Sfameni Gasparro (a cura di), Costantino il Grande alle radici dell'Europa, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2014, pp. 105-119 (în special pp. 108-111), https://www.acade mia.edu/, accesat online 20.10.2020; *The Legends of the Saints: An Introduction to Hagiography*, from the french of Père H. Delehaye, S.J., Bollandist,

păgâni"[60]. Toți martirii sunt înzestrați de Sfântul Duh cu putere sfântă, iar atingerea lor transformă materia și o fac să rodească așa cum s-a întâmplat cu stâlpul casei unei văduve păgâne de care s-a sprijinit Sfântul Haralambie, cel mai longeviv martir al lui Hristos[61]. Inima Sfântului Ignatie Teoforul a rămas neatinsă de colții leilor, stârnind uimirea împăratului Traian. La porunca lui inima ucenicului Sfântului Apostol Ioan a fost tăiată în două, iar martorii au văzut pe ambele părți ale acesteia că era scris cu litere de aur: *Iisus Hristos*. A fost un indiciu că l-a purtat pe Dumnezeu în inima sa. Martiriul său a avut loc în cadrul spectacolelor oferite de Traian cu prilejul victoriei împotriva lui Decebal[62]. Uciderea liderilor Bisericii avea ca scop intimidarea și descurajarea celor care doreau să îmbrățișeze creștinismul[63]. Însă de numele lui Traian se leagă și martiriul Drosidei și a celor cinci fecioare consacrate, pe care ea le-a ajutat să îngroape pe ascuns trupurile unor martiri. Acestea au fost aruncate într-un vas cu aramă topită, care a servit ulterior la construirea trepiedelor pentru vasele băilor comunale. Toți cei care le frecventau mureau pe loc[64]. Misterul care planează în jurul Drosidei este risipit de sursele creștine, care conțin informații despre moartea ei martirică. Menționăm că nici o sursă păgână nu reține descendența imperială a Sfintei Drosida. Prin urmare, toate dovezile sunt indirecte și târzii. Doar creștinii afirmă că ea este fiica împăratului Traian, din ordinul căruia este osândită la moarte. Sfântul Ioan Gură de Aur i-a adus calde elogii pe vremea când era preot în Antiohia[65].

---

with an intoduction by Richard J. Schoeck, 1, translated by V. M. Crawford, Reprinted University of Notre Dame Press, 1961, *passim*, https://ia600704.us.archive.org/, accesat online 20.10.2020.

[60] Christopher Walter, *The Warrior Saints in Byzantine Art and Tradition*, Routledge, 2016, p. 110.

[61] *Viața Sfântului Sfințit Haralambie (10 februarie),* în Casnicii lui Dumnezeu, ed. cit., pp. 124-131 (în special p. 128).

[62] *Sfântul Sfințit Mucenic Ignatie Teoforul, episcopul Antiohiei (20 decembrie*), în Petroniu Tănase, *Casnicii lui Dumnezeu*, ed. cit., pp. 382-391; Sfântul Ignatie Teoforul, *Epistola către Romani*, IV, 1, în PSB, 1, București, pp. 147-156, 174-177, https://ia600704.us.archive.org/, accesat online 13.11.2020. Augustine J. O'Reilly, *The martyrs of the Coliseum; or, Historical records of the great amphitheatre of ancient Rome*, London, 1871, pp. 37-54 (în special p. 51).

[63] Augustine J. O'Reilly, *op. cit.,* p. 43.

[64] *Drusis*, in Narratives of Holy Women from the syro-antiochene or sinai palimpsest as written above the old syriac gospels by John the Stylite of Beth-Mari-Quanun in A.D. 778, edited by Agnes Smith Lewis, Studia Sinaitica IX et X, London (1900), pp. 70-76, https://ia600704.us.archive.org/, accesat online 11.11.2020.

[65] *Supra* nota 30; „Les *Actes de Drosis* ont été composés à Antioche, peu après le règne de l'empereur Julien. Voir É. Decrept, «La persécution oubliée des chrétiens d'Antioche sous Trajan et le martyre d'Ignace d'Antioche», *Revue d'études augustiniennes et patristiques,* 52 (2006), p. 27, n. 127"; „Jean Chrysostome, *De S. Droside martyre, PG* 50, 683"; „H. Delehaye: Propylaeum ad AASS nov., Bruxelles, 1902, à la date du 22 mars"; *apud* Étienne Decrept, *Circonstances et interprétations du voyage d'Ignace d'Antioche,* pp. 389-399, n. 9, 11, 12, https://jour nals.openedition.org/, accesat online 10.11.2020; Etienne Decrept, *Une persécution oubliée: la persécution d'Antioche sous Trajan*. In: Topoi. Orient-Occident. Supplément 5, 2004. Antioche de Syrie. Histoires, images et traces de la ville antique, pp. 417-425, https://www.persee.fr/, accesat online 11.11.2020; *Patrologia Orientalis*, Tome XXII, Fascicule 2, No. 108, Edition Brepols, Turnhot / Belgique, 1988, pp. 230 – 248, https://ro.scribd.com/, accesat online 10.11.2020.

Lucruri peste fire se întâmplă și în cazul Sfântului Ianuarie și a celor împreună cu dânsul, care scapă de colții fiarelor sălbatice, acestea așezându-se blânde la picioarele episcopului[66]. Harul lui Dumnezeu care lucra în ei le-a astupat gurile și le-a schimbat „cruzimea cea firească în blândețe de oaie”[67], stârnind uimirea și spaima celor care asistau la supliciul lor. Anterior episcopul ieșise neatins dintr-un cuptor încins[68]. După martiriu sângele său închegat își schimba starea dacă cei care-l aveau în pază îl puneau lângă capul lui („se topea și fierbea ca din nou vărsat”)[69]. Sfântul Ianuarie a făcut și alte minuni după moartea sa, dar potolirea erupției Vezuviului i-a impresionat în mod deosebit pe cei aflați în mare pericol[70]. Sfântul Artemon după ce a fost prins de comitele Patricius poruncește animalelor care-l însoțeau să se ducă la episcopul Sisinie ca să-l avertizeze de primejdia în care se afla. Acestea s-au dus și au stat la ușile ogrăzii bisericii până când a ieșit cel căutat. Atunci prin poruncă dumnezeiască unul din cerbi a grăit cu glas omenesc, făcând cunoscut mesajul lui Artemon. La cererea episcopului informația a fost verificată de un diacon, care a constatat la fața locului că preotul este întemnițat în Cezareea[71]. Același cerb aleargă la locul unde era martirizat bătrânul Artemon și luând iarăși grai omenesc îl mustră pe comite pentru apostazia sa și pentru neomenia de care a dat dovadă față de slujitorul Domnului, arătând că sfârșitul lui este aproape[72]. Dar un cerb minunat apare și în viața Sfântului Placida, în timpul unei partide de vânătoare. Nu avem de-a face cu o vânătoare obișnuită, deoarece rolurile se schimbă și vânătorul este vânat de potențiala sa victimă, respectiv Iisus Hristos, care luase chipul unui cerb cu stea în frunte[73]. Dialogul dintre cei doi conduce la convertirea lui Placida care după botez se va numi Eustatie[74].

Uimitor este și martiriul Sfintei Ecaterina, fiica guvernatorului Alexandriei[75]. Când soldații au dus-o la locul de execuție și i-au tăiat capul

---

[66] *Sfântul Ianuarie episcopul și cei împreună cu dânsul (luna aprilie, ziua a douăzeci și una),* în *Viețile sfinților pe luna aprilie*, ediția a II-a, retipărite și adăugite cu aprobarea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române după ediția din 1901-1911, ediție îngrijită de arhim. Ioanichie Bălan, Editura Episcopiei Romanului, 2001, pp. 235-237 (în special p. 236), http://www.stavropoleos.ro/, accesat online 28.10.2020.

[67] *Ibidem.*

[68] *Ibidem*, p. 235.

[69] *Ibidem,* p. 236.

[70] *Ibidem*, p. 237.

[71] *Sfântul Mucenic Artemon (luna aprilie, ziua a treisprezecea),* în *Viețile sfinților pe luna aprilie*, ed. cit., pp. 150-151.

[72] *Ibidem*, p. 154.

[73] *Sfântul Mare Mucenic Eustatie Plachida (luna septembrie, ziua douăzeci),* în *Viețile sfinților pe luna septembrie*, ediția a II-a, retipărite și adăugite cu aprobarea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române după ediția din 1901-1911, ediție îngrijită de arhim. Ioanichie Bălan, Editura Episcopiei Romanului, 1999, pp. 251-268 (în special pp. 252-253), http://www.stavropoleos.ro/, accesat online 08.11.2020.

[74] *Ibidem*, p. 254.

[75] *Sfânta Mare Muceniță Ecaterina (25 noiembrie),* în Casnicii lui Dumnezeu, ed. cit., pp. 342-351 (în special p. 342); *Pasio Sanctae Aecaterinae*, 5, in J. Viteau, *Passions des saints Ecaterine et Pierre d'Alexandrie, Barbara et Anysia, 5,* Paris, 1897, p. 6, https://gallica.bnf.fr/, accesat online 26.10.2020: „*Mulier vero quaedam pia erat in urbe Alexandrinorum, filia unica principis cujusdam*”; *Martiriul Sfintei Mari Mucenițe Ecaterina*, traducere din limba greacă veche de Laura Enache, carte tipărită cu binecuvântarea Înaltpreasfinţitului Teofan Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Doxologia,

au constatat că a curs lapte în loc de sânge. Tot în acel ceas îngerii i-au luat trupul și l-au dus pe Muntele Sinai, în locul unde Moise a văzut *rugul aprins*. Aici a construit Sfânta împărătească Elena o biserică în cinstea ei[76]. Faima Sfintei Ecaterina este întreținută și de inelul de logodnă primit în vis după botez[77], simbol prezent pe mâna ei după trezire și în icoana zugrăvită cu chipul său, semnificând afierorisirea ei Mirelui Hristos[78].

Literatura hagiografică ne furnizează și alte exemple de martiri care nu și-au îngropat talanții primiți și au biruit lumea. Puterea care lucra în ei este percepută până și de păgâni, care încep să dea semne de prețuire și de respect față de dânșii[79]. Marele Mucenic Gheorghe este unul dintre cei mai cunoscuți și onorați sfinți ai creștinismului din toate veacurile[80]. Deși a suportat chinuri de neimaginat, el nu a cedat și nu s-a lepădat de Creatorul său[81]. A făcut minuni uimitoare care i-au determinat pe mulți păgâni să se convertească. Este cazul împărătesei Alexandra, soția lui Dioclețian, care a crezut în Hristos după ce sfântul a înviat un mort în temniță[82]. De numele său este legată și minunea omorârii unui balaur înfricoșător, care-și făcea veacul într-un iezer, aflat lângă cetatea Beirut, nu departe de Lida[83]. „În urma acestei întâmplări, regele şi toţi locuitorii cetăţii au crezut în Iisus Hristos”[84]. Amintirea acestui eveniment a marcat memoria colectivă, favorizând răspândirea cultului său[85], iar motivul omorârii balaurului apare „în aproape toate icoanele sale”[86].

Iași, 2018, pp. 10-11, https://edituradoxologia.ro/, accesat online 26.10.2020: „Sfânta Ecaterina este cinstită în mod special și în Cipru. Etienne de Lusignan ne păstrează informaţia că a citit un Martiriu grecesc al Sfintei, în care se menţionează că tatăl Sfintei Ecaterina, Kostos, era împărat al Ciprului. Împăratul Diocleţian i-a încredinţat lui Kostos administrarea Egiptului, unde s-a născut și a crescut Sfânta. După moartea tatălui ei, s-a întors în Cipru. Unchiul ei însă, când a fost informat că nepoata lui era creștină, a închis-o în Salamina și apoi în Pafos. Din Pafos a fost trimisă în Alexandria, unde a și fost martirizată”.

[76] *Sfânta Mare Muceniță Ecaterina (25 noiembrie),* în Casnicii lui Dumnezeu, ed. cit., p. 350.

[77] *Ibidem*, p. 345; Vezi și ediția după Simeon Metafrastul - *Sfânta Mare Muceniță Ecaterina, fecioara cea preaînțeleaptă (luna noiembrie, ziua a douăzeci și cincea)*, în *Viețile sfinților pe luna noiembrie,* ediția a II-a, retipărite și adăugite cu aprobarea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române după ediția din 1901-1911, ediție îngrijită de arhim. Ioanichie Bălan, Editura Episcopiei Romanului, 2000, p. 453, http://www.stavropoleos.ro/, accesat online 26.10.2020.

[78] *Martiriul Sfintei Mari Mucenițe Ecaterina*, ed. cit., pp. 11-12.

[79] *Martiriul Sfintelor Perpetua și Felicitas* († 7 martie 203), IX, p. 121.

[80] *The martyrdom and miracles of Saint George of Cappadocia*, the coptic texts edited with an english translation by Ernest A. Wallis Budge, London, D. Nutt,1888, *passim,* https://ro.scribd.com/, accesat online 20.10.2020; Walter Christopher, *The Origins of the Cult of Saint George*. In: Revue des études byzantines, tome 53, 1995. pp. 295-326 (în special pp. 301, 314-317 și *passim*), https://www.persee.fr/, accesat online 26.10.2020.

[81] *Sfântul Mare Mucenic Gheorghe, Purtătorul de biruință (23 Aprilie*), în Petroniu Florea, *Aleșii lui Dumnezeu…,* pp. 58-59 (*„a fost bătut la tălpi, apoi a fost încălţat cu pantofi cu cuie în interior, pentru a-i fi străpunse tălpile, a fost bătut cu vine de bou, lovit cu suliţa, i s-au pus lespezi de piatră pe piept, pentru a-l sufoca, a fost chinuit cu roata, i s-a dat să bea băutură otrăvitoare şi multe altele*”).

[82] *Ibidem*, p. 59.

[83] *Ibidem*, p. 60.

[84] *Ibidem*, p. 61.

[85] Christopher Walter, *The Warrior Saints …,* p. 120.

[86] Petroniu Florea, *op. cit.,* p. 60.

Tot în vremea lui Diocleţian au trăit şi Sfinţii Mucenici Dimitrie şi Mina. Ştim că după moartea părinţilor Sfântul Dimitrie este numit de către împărat în funcţia de guvernator al Tesalonicului. Se remarcă nu numai în războaie şi în administraţia oraşului ci şi prin conduita sa exemplară şi propovăduirea dreptei credinţe. La momentul marilor încercări, sfântul întemniţat îl binecuvântează şi însemnează pe Nestor cu semnul sfintei cruci pe frunte, un tânăr creştin care dorea să-l înfrunte în arenă pe Lie, un vestit gladiator vandal, duşman de moarte al creştinilor. Obţine victoria iar împăratul se răzbună şi dă poruncă să fie omorâţi amândoi[87]. Cultul său este foarte răspândit în spaţiul ortodox, fiind unul dintre cei mai apreciaţi sfinţi militari. În epoca migraţiilor este cunoscut mai mult ca martir decât în ipostaza de sfânt militar. Este considerat protector al creştinilor asediaţi de barbari, un mare vindecător de boli şi de posesie demonică, un salvator al captivilor de război şi bun un prieten al celor care-l invocă cu credinţă[88]. Mirul care izvorăşte din moaştele sale este foarte preţuit de creştini[89]. În timpul ocupaţiei otomane în spaţiul balcanic cultul Sfântului Dimitrie s-a dezvoltat foarte mult, căpătând accente politice care vizau rezistenţa împotriva ocupantului[90].

De numele Sfântului Mina se leagă numeroase minuni şi convertiri în rândul neamurilor[91]. A fost construită o biserică pe mormântul său, care devine şi loc de pelerinaj (Karm Abu Mena, dincolo de Lacul Mareotis)[92]. Cea mai veche menţiune despre Sfântul Mina o găsim în *Martyrologium Hierominianum*[93]. Dintre minunile atribuite sfântului o amintim pe cea a învierii unui mort tăiat în bucăţi, care evidenţiază marile harisme cu care este înzestrat acest minunat ostaş al lui Hristos[94]. Este renumit pentru dreptatea pe care o face celor păgubiţi şi nu numai[95]. Îi protejează pe cei care călătoresc pe apă şi pe uscat. Chiar şi monştrii marini sunt răpuşi cu ajutorul său (episodul e legat de transportarea sicriului său pe mare; corabia este atacată de doi monştri cu capete ca de cămilă)[96]. Faima sa ajunge şi în Scythia Minor, fapt confirmat de ploscuţele cu mir (*ampullae*) aduse probabil de pelerini, care au reprezentate pe ele chipul sfântului[97]. Au fost produse în cuptoarele de la

---

[87] *Sfântul Mare Mucenic Dimitrie, Izvorâtorul de Mir (26 octombrie)* - *Ibidem*, p. 200.
[88] Christopher Walter, *op. cit.,* pp. 67-72 şi *passim*.
[89] *Ibidem,* pp. 80-82 şi *passim.*
[90] *Ibidem*, p. 90.
[91] Hippolyte Delehaye, *op. cit.*, pp. 206, 222-223, 256 şi *passim*; *The Era of the Martyrs: Remembering the Great Persecution in Late Antique Egypt*, Walter de Gruyter GmbH & Co KG, 2020, pp. 9, 15 şi *passim*.
[92] *The Era of the Martyrs*, p. 184.
[93] *Ibidem*, p. 183, nota 21. Sfântul Mina este celebrat la *11 noiembrie* în calendarul Oxyrhynch (pentru anii 535-536) - Hippolyte Delehaye, *op. cit.,* p. 220.
[94] *Sfântul Mare Mucenic Mina (11 noiembrie),* în Petroniu Florea, *Casnicii lui Dumnezeu*, ed. cit., p. 292; *Povestirea lui Timotei, Arhiepiscopul Alexandriei, despre minunile Sfântului şi Marelui Mucenic Mina (11 noiembrie),* p. 91, https://static1.squarespace.com/, accesat online 16.10.2020.
[95] *Ibidem*.
[96] Christopher Walter, *op. cit.*, pp. 182, 186.
[97]Ion Barnea, *Relaţiile provinciei Scythia Minor cu Asia Mică*, *Siria şi Egiptul*, pp. 251-265 (în special pp. 260-261), https://revistapontica.files.wordpress.com/, accesat online 30.10.2020; Liliana Trofin, *op. cit.,* pp. 322- 323 şi *passim;* Christopher Walter, *op. cit.*, p. 182, nota 19; vezi şi Daniela Tănase, *Observaţii cu privire la ploscuţele de pelerin cu reprezentarea Sfântului Mina*, *din epoca romano-bizantină*, *aflate în colecţia*

Karm Abu Mena, iar uleiul (sau apa) a fost luat din sanctuar[98]. Unele ploscuțe au fost datate în timpul domniilor lui Arcadius (457–474) și Zenon (474–491), fiind decorate cu chipul sfântului în ipostază de orant (înconjurat de frunze de dafin)[99]. În altele este flancat de două cămile, iar crucea și frunzele de dafin sunt motive consacrate[100]. Desigur, există și alte detalii iconografice care vădesc afinitatea creștinilor față de martirul egiptean[101]. Pelerinajul la mormântul său și ritualurile de incubație au o vechime foarte mare, fiind foarte populare în rândul creștinilor[102].

Că sfinții sunt modele sociale reiese și dintr-o epistolă adresată de Sfântul Vasile cel Mare episcopului Asholiu al Tesalonicului, unde arată că „numărul credincioşilor creştea continuu în timpul prigoanei şi că sângele martirilor hrănea din belșug pe atleții tot mai numeroși ai dreptei credințe, pentru că cei care urmau pilda înaintașilor intrau în luptă întăriți de pilda celor dintâi"[103]. Reținem că epistola este scrisă cu prilejul persecuțiilor vizigoților împotriva creștinilor de la nordul Dunării de Jos în timpul cărora le cade victimă și Sava Gotul (†12 aprilie 372)[104]. Din *Pătimirea* acestuia aflăm că îi oprește pe creștinii din satul său să ia parte la planul de salvare pus la cale de rudele lor păgâne, deoarece echivala cu o lepădare de credință. Este ascultat dar plătește pentru curajul său[105]. Mai spunem că în scrierile marelui ierarh capadocian găsim și o serie de elemente care evidenţiază „dimensiunea misionară, pastorală şi morală a martiriului"[106] şi a mărturiei date de martiri[107]. Nu-i de mirare că *Viețile sfinților* devin obiect de studiu pentru monahi[108].

Dar persecuțiile nu durează la nesfârșit. Odată cu trecerea timpului lucrurile se schimbă, iar creștinii pot să se bucure de libertatea religioasă după edictul de la Milan, chiar dacă mai apar manifestări anticreștine

---

Muzeul Național al Banatului, în Analele Banatului S.N. XXVI 2018, pp. 65-77, https://www.academia.edu/, accesat online 17.10.2020; *Transmitting and Circulating the Late Antique and Byzantine Worlds*, Mirela Ivanova, Hugh Jeffery (Eds), BRILL, 2019, p. 11 și urm.

[98] Christopher Walter, *op. cit.*, p. 184.

[99] *Ibidem*.

[100] *Ibidem*.

[101] *Ibidem, passim*.

[102] *Pilgrimage and Holy Space in Late Antique Egypt,* edited by David Frankfurter (Religions in the Graeco-Roman World 134), Leiden: Brill, 1998, pp. 281-282 și *passim*.

[103] Sfântul Vasile cel Mare, *Epistola 164* (*Către Asholiu*, *episcopul Tesalonicului*, *scrisă în anul 374*), I, în PSB, 12, București, EIBMBOR, 1988, p. 356, https://ia802802.us.archive.org/, accesat online 15.10.2020; Liliana Trofin, *op. cit., passim.*

[104] Liliana Trofin, *op. cit. loc. cit.*

[105] *Martiriul Sfântului Sava Gotul (12 aprilie 372), II, 1-2,* în Actele Martirice, EIBMBOR, București, 1997, pp. 316-317; Liliana Trofin, *op. cit. loc. cit.*

[106] Sofian Brașoveanul, *op. cit.*, p. 109.

[107] *Ibidem*.

[108] Sfântul Vasile cel Mare, *Regulile morale*, 34, în PSB, 18, București, EIBMBOR, 1989, p. 132, https://ia802 802.us.archive.org/, accesat online 15.10.2020; *cf.* Sofian Brașoveanul, *op. cit.*, p. 111, nota 15.

sporadice[109]. Cultul sfinților și al martirilor ia o amploare deosebită[110], fapt reflectat și de bisericile și de sărbătorile închinate acestora, precum și de procesiunile și de pelerinajele la „locurile sfinte” și la mormintele sfinților[111]. Creștinii se roagă persoanelor sfinte (și nu osemintelor lor), fiind convinși de ajutorul acestora[112]. Așa se naște în sufletul împărătesei Elena dorința de a merge la Ierusalim pentru a descoperi mormântul[113] și crucea Domnului[114]. Ajunsă aici și aflând ceea ce căuta a dat poruncă să se construiască biserici „la Sfântul Mormânt, la (locul) „Căpăţânii” şi în numele fiului ei, în locul unde s-a găsit Lemnul dătător de viaţă, la Betleem şi pe Muntele Măslinilor. Şi astfel a revenit la prealăudatul Constantin; întâmpinând-o cu bucurie pe aceasta, a aşezat partea din Lemnul dătător de viaţă într-o cutie de aur, pe care a dat-o episcopului spre păstrare. Iar dintre cuie, pe unele le-a bătut în coiful său, iar pe celelalte le-a amestecat cu zăbala calului său, ca să se împlinească cele spuse de prorocul care zice: „În ziua aceea va fi sfântul Domnului Atotputernic pe zăbala calului”[115].

Tot în această epocă s-a făcut trecerea de la „martiriul sângelui” la „martiriul alb”, care coincide cu dezvoltarea monahismului[116]. Scrierile hagiografice și jurnalele de călătorie îi scot din anonimat pe cei care au ales de bunăvoie liniștea, răspândind vestea că deșertul este populat cu oameni sfinți (care trăiesc singuri și au mari puteri spirituale) și altare ale martirilor unde poate fi căutată vindecarea sau răscumpărarea păcatelor[117].

---

109 Lactantius, *op. cit.*, XLVIII, pp. 223-229; Cosmin Santi, *Evoluția cultului creștin înainte și după edictul libertății*, în volumul Epoca, personalitatea şi contribuţia împăratului Constantin cel Mare la libertatea şi consolidarea Bisericii creştine, Editura Universităţii din Oradea, Oradea, 2014, pp. 486-496, https://www.scribd. ro/, accesat online 09.10.2020; Ramsay MacMullen, *Religious Toleration around the Year 313*, in Journal of Early Christian Studies, Volume 22, Number 4, Winter 2014, pp. 499-517 (în special p. 514), https://www.academia. edu/, accesat online 20.10.2020.

110 Creștinii nutresc credința că energiile dumnezeiești se prelungesc în moaștele acestora și lucrează prin ele – *cf.* Dumitru Stăniloae, *Teologia ortodoxă dogmatică*, ediția a III-a, tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, București, EIBMBOR, 2003, pp. 366-367, https://vdocuments. mx/, accesat online 01.11.2020.

111 Cosmin Santi, *op. cit. loc. cit.*

112 Dumitru Stăniloae, *op. cit.* p. 367.

113 Teodoret, episcopul Cirului, *Istoria bisericească*, 18, în PSB, 44, București, EIBMBOR, 1995, pp. 62-63, https:// ia802802.us.archive.org/, accesat online 28.10.2020.

114 *Ibidem*; Sfântul Teofan Mărturisitorul, *Cronografia*, PSB, 7, SN, Editura Basilica a Patriarhiei Române, București, 2012, p. 47.

115 Sfântul Teofan Mărturisitorul, *op. cit.,* p. 48; vezi și Holger A. Klein, *Sacred Relics and Imperial Ceremonies at the Great Palace of Constantinople*, Byzas 5 (2006), pp. 79-99 (în special p. 81), http://www.columbia.edu/, accesat online 09.11.2020.

116 Daniel Benga, *Istoria monahismului răsăritean (Egipt, Palestina, Siria, Constantinopol, Muntele Olimp*, Muntele Athos), *passim*, https://www.teologie.eu/, accesat online 06.10.2020.

117 Sfântul Atanasie cel Mare asociază în lucrările sale viața martirului cu cea a monahului. Pentru detalii vezi Edward E. Malone, The Monk And The Martyr: The Monk As The Successor Of The Martyr, Literary Licensing, LLC, Minnesota, 2011; *apud* Marius Ciulu, *Creştinismul egiptean: de la Sfântul Marcu până la Sfântul Petru al Alexandriei*, în Teologie și viață, 9-12, 2015, pp. 198-220 (în special p. 217, nota 64), https://teologiesiviata.ro/, accesat online 09.11.2020. Louise Blanke, *The allure of the saint Late antique pilgrimage to the monastery of St Shenoute*, in vol. Excavating

Deșertul fascinează și înspăimântă pe mulți prin grandoarea și stranietatea sa. Nu e doar locul propice ispitelor, revelațiilor și hierofaniilor, ci el dezvăluie și „supremația harului”[118]. Evanghelistul Matei ne spune că Domnul însuși a fost ispitit de demon în pustiu, în timp ce Ioan Botezătorul a viețuit, a botezat și a propovăduit în „pustiul Iudeii”[119]. E și locul unde Maria Egipteanca se sfințește[120], iar Moise Etiopianul, vestitul tâlhar îl caută cu foștii săi ortaci pe Dumnezeul iubirii[121], sfârșind prin a fi „numărat și el între părinții cei mari”[122]. Nu-i de mirare că pelerinajele au înflorit în Egipt după anul 370. Din secolul IV ni s-au păstrat numele unor pelerini celebri: Egeria / Etheria, Paula și Ieronim, Melania Romana, Ioan Casian și prietenul său, Gherman, precum și Palladius, autorul lucrării *Istoria lausiacă*[123]. Dar cine era monahul și ce avea în comun cu martirul? „Monahul, în sens metaforic, era un „soldat”, numai că lupta sa nu se dădea împotriva unui stat păgân, ca în cazul martirilor, ci împotriva puterilor nevăzute ale întunericului. Câmpul de bătălie era altul, adversarul însă a rămas același: diavolul”[124].

În viața cotidiană, cei care au ales calea virtuților s-au remarcat prin efortul lor continuu împotriva patimilor, prin comportamentul și atitudinea lor față de semeni și față de Dumnezeu. Împotriva uitării acestora au luptat cei care au conștientizat importanța modelului social reprezentat de sfinți pentru comunitatea de credincioși. Aceștia au intuit cât de importantă e fixarea în scris a tradiției, activitate care permite recuperarea trecutului, readucerea la viaţă și remodelarea lui în funcție de nevoile prezentului[125]. Iată ce spune Teodoret, episcopul Cirului, despre păcatul uitării înaintașilor: „dar, întrucât vremea vatămă pe de o parte trupurile, aducând asupra lor bătrâneţea şi moartea, iar pe de alta vătămă şi isprăvile cele vrednice de pomenire pricinuind uitarea şi

Pilgrimage Archaeological Approaches to Sacred Travel and Movement in the Ancient World, 4th edition, edited by Troels Myrup Kristensen and Wiebke Friese, Routledge, 2017, pp. 203-223 (în special p. 203), https://www.academia.edu/, accesat online 22.10.2020.

[118] Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, vol. 3 (P-Z), Editura Artemis, București, 1993, pp. 139-140.

[119] *Ibidem*, p. 140, *Matei,* 3, 1; 4,1; Fericitul Ieronim, *Omilia* I, în vol. Fericitul Ieronim, *Omilii la Evanghelia după Marcu...*, ed. cit., pp. 39-45 și *passim*.

[120] *Sfânta Cuvioasă Maria Egipteanca (1 aprilie),* în Petroniu Florea, *Casnicii lui Dumnezeu,* ed. cit., pp. 157-168; vezi și *Cuvioasa Maria Egipteanca (luna aprilie, ziua întâi),* în *Viețile sfinților pe luna aprilie*, ed. cit., pp. 7-24.

[121] Paladie, *Istoria lausiacă (Lavsaicon),* 19, carte tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, traducere, introducere și note de Preotul Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, EIBMBOR, București, 2007, pp. 50-53.

[122] *Ibidem*, p. 53.

[123] Louise Blanke, *op. cit.,* p. 205; H. Leclercq, *Etheria*, in Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie, publie par Fernand Cabrol, Henri Leclercq, tom V, 1ère partie (Encaustigue- Feux), Paris, 1922, col. 551-584, https://ia6007 04.us.archive.org/, accesat online 10.11.2020.

[124] Ovidiu-Ioan Cherniciuc, Raluca-Elena Dumitrescu, *Modele de organizare monahală din lumea ortodoxă în secolele XIV-XV (Bizanț, Balcani și Rusia)*, pp. 148-178 (în special p. 150), https://teologiesiviata.ro/, accesat online 20.10.2020.

[125] Dalia Agata Báthory, Andreea Cătălina Paul, *Memorie versus istorie? Re-considerări ale unor considerații vechi și noi despre relația dintre memorie colectivă și istorie*, pp. 61-73, http://www.historica-cluj.ro/, accesat online 19.10.2020.

înceţoşând amintirea, fireşte că nimeni nu se va supăra pe noi dacă vom încerca să scriem despre vieţile bărbaţilor iubitori de Dumnezeu: că precum cei cărora li s-a încredinţat îngrijirea trupurilor pregătesc leacuri pentru a se război cu boala şi a da ajutor celor bolnavi, aşa şi osteneala unei astfel de scrieri e ca un leac vindecător de otravă, vrăjmaş al uitării şi ajutor al amintirii (…) De ce pedeapsă am fi vrednici dacă am lăsa să se întunece amintirea acestor nevoinţe vrednice de iubire?!”[126]. Toată înțelepciunea vine de la Dumnezeu, care insuflă în aceștia harul Duhului Sfânt, fapt revelat și de viața Sfântului Marchian[127].

Acestea fiind spuse, aducem în discuție viața unor monahi faimoși, care au rămas în memoria colectivă ca figuri emblematice ale creștinismului. Ei sunt cei care au ridicat crucea lui Hristos și L-au urmat[128]. Începem demersul nostru cu Sfântul Antonie cel Mare, „considerat de către Părinţii Bisericii ca un arhetip al monahului”[129]. Prietenul său, Sfântul Atanasie al Alexandriei, îi scrie *„Viața”*, făcând dese referiri la mari figuri biblice, precum „Moise”, „Samuel”, „Iov”, „Ilie” şi „Elisei”, „pentru a arăta că Antonie are carismele lor”[130]. Frecventează cu regularitate slujbele bisericii din satul său natal[131]. Trăiește în morminte, aidoma lui Ilie, „în curăția inimii” și „în ascultarea față de Domnul”[132]. De asemenea, în momentul morţii, el lasă episcopilor Atanasie şi Serapion cele două cojoace ale sale[133]. Despre Sfântul Antonie mai știm că ia ca amintire tunica împletită din frunze de palmier a lui

[126] Fericitul Teodoret, episcop al Cirului, *Viețile sfinților pustnici din Siria*, 2-3, carte tipărită cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, traducere din limba greacă și note de Adrian Tănăsescu-Vlas, EIBMBOR, București, 2001, pp. 5-6, https://scribd.com/, accesat online 09.10.2020.

[127] *Ibidem*, 6, pp. 35-36: „(…) *Eusebie, întâi-stătătorul turmei care se adunase, primise răspunderea de a purta grija dascălului şi fusese învrednicit îngăduinţei de a trece din când în când şi a afla dacă acesta voia ceva. Aşadar, voind odată, noaptea, să vadă ce mai face Marchian, a cutezat să se apropie de fereastră (ce era mică): şi, aplecându-se ca să privească, a văzut lumină nu de făclie, nici făcută de mână, ci de Dumnezeu dăruită, lumină a harului de sus, care străfulgera din creştetul învăţătorului, insuflându-i acestuia înțelegerea cuvintelor Scripturii: fiindcă se întâmpla să ţină atunci în mâini o carte, în care cerceta vistieria cea nefurată a voii Dumnezeieşti. Văzând aceasta Eusebie cel minunat, s-a umplut de teamă şi de cutremur, luând întru cunoştinţă harul cel revărsat asupra slugii lui Dumnezeu şi aflând câtă bunăvoire are Dumnezeu către robii Săi*”.

[128] Arhim. Emilianos Simonopetritul, *Tâlcuire la canoanele monahale ale sfinților Antonie, Augustin și Macarie,* traducere din limba greacă de ierom. Agapie (Corbul), tipărită cu binecuvântarea Înalt Prea Sfințitului Timotei, Arhiepiscopul Aradului, Editura Sfântul Nectarie, Arad, 2009, p. 285.

[129] Éliane Poirot, *Sfântul prooroc Ilie, arhetipul monahului, și Sfântul Antonie cel Mare, părintele monahilor*, în Monahismul creştin în actualitate, volum editat de Éliane Poirot și Alexandru Ioniță, Editura Andreiana / Presa Universitară Clujeană, Sibiu / Cluj-Napoca 2017, pp. 147- 168 (în special p. 152), https://www.academia.edu/, accesat online 06.10.2020; John Chryssavgis*, In the Heart of the Desert: The Spirituality of the Desert Fathers and Mothers*, World Wisdom, 2003, pp. 15-18, *passim*.

[130] Éliane Poirot, *op. cit.,* pp. 152-153.

[131] G.J.M. Bartelnik (ed.), Athanasie d’Alexandrie, „Vie d’Antonie”, în „Sources Chrétiennes”, nr. 400, 1994, Paris, 2.2. „Συνήγετο μέντοι μετὰ τῶν γονέων ἐν τῷ κυριακῷ”; *apud* Marius Ciulu, *op. cit.,* p. 209, nota 36.

[132] Éliane Poirot, *op. cit. loc. cit.*

[133] *Ibidem*, p.153.

Pavel Tebeul la moartea acestuia[134]. Ieronim reține acest ultim detaliu[135]. În alte scrieri el se remarcă prin „sărăcie”, „munca fizică”, „umilinţa” și „rugăciunea permanentă”[136]. Pâinea adusă de un corb atunci când se afla în vizită la Pavel „este un ecou al celui de la pârâul Cherit”[137]. Desigur, există și alte analogii: ridicării la cer „în flăcări de foc” a profetului îi răspunde „ înălţarea sufletelor” (aparținând lui Pavel Tebeul și Amun, monahul din Nitria)[138], „care i-a fost dată lui Antonie să o contemple”[139].

În epoca în care el trăiește creștinismul se răspândise deja în satele și orașele egiptene, iar acest lucru deranjează. Un papir din anul 256 conține prima mențiune a cuvântului „creștin” („Χριστιανός”). Mai precis este vorba de „un decret al prefectului cetății Oxyrhynchus, prin care solicita căpeteniei unui sat din apropierea cetății să aresteze pe un oarecare Petosarapis, fiul lui Horus, care era creștin”[140]. Persecuțiile durează și provoacă multă suferință. Eusebiu ne informează că mureau zilnic numeroși martiri[141].

Antonie nu este rupt de comunitate și pleacă în Alexandria pentru a deveni martir, dar Domnul nu îngăduie acest lucru. A fost prima dată când a părăsit pustiul[142]. Știe că Dumnezeu îl veghează prin îngerul său păzitor[143]. Este contemporan cu alt mare pustnic, Sfântul Pafnutie, despre care știm că a suferit numeroase torturi în timpul lui Maximian, „fiindu-i zdrobit genunchiul stâng și scos ochiul drept, iar apoi a participat la

---

[134] Fericitul Ieronim, *Viața Preafericitului Pavel, monahul Tebeul,* în vol. *Trei vieți de monahi. Împotriva lui Helvidius. Epistole*, carte publicată cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, introducere, traducere şi note de Constantin Răchită, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2011, p. 78.

[135] *Ibidem*.

[136] Éliane Poirot, *op. cit.*, p. 154.

[137] *Ibidem*, p. 155.

[138] *Ibidem*, p. 156; Fericitul Ieronim, *op. cit.,* p. 76; „(...) l-*a văzut între cetele îngerilor, între corurile prorocilor și apostolilor pe Pavel, ridicându-se în înalt, strălucitor într-o albeață de nea*”; Sfântul Atanasie Cel Mare, *Viața Cuviosului Părintelui nostru Antonie*, LIX, în PSB, 16, București, EIBMBOR,1988, p. 226, https://ia802802. us.archive.org/, accesat online 06.10.2020.

[139] Éliane Poirot, *op. cit.*, p. 156.

[140] Marius Ciulu, *op. cit.,* pp. 209, 216, nota 60 și *passim;* vezi și Annemarie Luijendijk, *Papyri from the Great Persecution: Roman and Christian Perspectives,* în Journal of Early Christian Studies, 16:3, 2008, pp. 341-369, https://religion.princeton.edu/, accesat online 09.10.2020.

[141] *Ibidem*, p. 217, nota 67; Eusebiu din Cezareea, *Martirii Palestinei,* VIII-XI, în PSB, 13, ed. cit., pp. 408-421.

[142] Liviu Petcu, *Accente patericale cu privire la povățuirea și ajutorarea aproapelui în lucrarea pocăinței,* în Teologie și viață, 1-4, 2016, pp. 23-48 (în special p. 21 și *passim*), https://teologiesiviata.ro/, accesat online 07.10.2020.

[143] Ale celui dintre sfinţi, Părintelui nostru Antonie cel Mare*, Învăţături despre viaţa morală a oamenilor şi despre buna purtare, în 170 de capete*, 62, în Filocalia sau culegere din scrierile Sfinţilor Părinţi, volumul I, ediţia a II-a, tradus Prot. stavr. Dr. Dumitru Stăniloae, Profesor la Academia teologici „Andreiană”, Institutul de Arte Grafice „Dacia Traiană”, S.A, Sibiu, 1947, p. 15, https://filocaliile.files.wordpress.com/, accesat online 07.10.2020: *„Când închizi uşile cămării tale şi eşti singur, cunoaşte că este cu tine Îngerul rânduit de Dumnezeu fiecărui om. Elinii îl numesc demonul propriu. Acesta fiind neadormit şi neputând fi înşelat, este pururea cu tine, toate văzându-le, fără să fie împiedecat de întunerec. Dar cu el este şi Dumnezeu, Cel ce se află pretutindeni. Căci nu este vreun loc sau vreo materie în care nu este Dumnezeu, ca Cel ce e mai mare ca toţi şi pe toţi îi cuprinde în mâna S*a”.

Sinodul I Ecumenic”[144] alături de alți martiri[145]. Deși nu câștigă cununa de martir Antonie asistă la martiriul altora și îi apără pe creștini în procese, atrăgând astfel mânia judecătorului, care uimit de curajul său îi interzice să se mai afișeze în sala de judecată[146]. Devine un model pentru mulți datorită purtării sale. Sfântul Atanasie ne relatează acest episod plin de lumini și umbre: „După aceasta s-a pornit asupra Bisericii prigoana lui Maximin. Şi fiind aduşi la Alexandria sfinţii mucenici, le-a urmat şi el, lăsând mânăstirea. Căci zicea: «Plecăm şi noi ca să luptăm pentru credinţă de vom fi chemaţi, sau să privim pe cei ce luptă». Şi avea dorinţa să se facă martir. Dar nevrând să se predea el însuşi, slujea celor ce mărturiseau în lanţuri şi în închisori. Şi arăta multă sârguinţă în tribunal întărind râvna celor ce îşi afirmau credinţa, şi însoţind pe cei ce primeau să fie mucenici, până ce se desăvârşeau prin mucenicie. Judecătorul văzând lipsa de frică a lui şi a celor împreună cu el şi sârguinţa lor în aceasta, a poruncit ca să nu se mai îngăduie nici unui monah să se arate în tribunal, nici să mai petreacă în oraş. Ceilalţi toţi au hotărât în ziua aceea să se ascundă. Dar Antonie a dat atâta atenţie poruncii că şi-a spălat şi mai bine haina de deasupra şi a doua zi a venit la locul cel înalt şi s-a arătat cu chip luminat prefectului. Minunându-se toţi de aceasta şi prefectul văzându-l când trecea cu suita sa, el stătea fără să tremure arătând râvna noastră, a creştinilor. Căci, cum am spus înainte, dorea şi el să se facă martir. De aceea se arătă întristat că n-a fost dus la mucenicie. Dar Domnul l-a păzit spre folosul nostru şi al altora ca să fie multora învăţător întru nevoinţa pe care el a învăţat-o din Scripturi. De fapt numai privind purtarea lui, mulţi se sârguiau să fie următori vieţuirii lui. Deci slujea iarăşi, după obicei, mărturisitorilor şi legat fiind de ei se ostenea în slujirile lui”[147].

Caută desăvârșirea și se întreabă în jurul vârstei de 90 de ani dacă mai este cineva care se nevoiește în pustie. Fericitul Ieronim ne spune că Antonie află printr-o descoperire minunată că mai există un alt pustnic cu viețuire aleasă, respectiv Pavel Tebeul. Dornic să-l cunoască pornește în căutarea acestuia neavând nici un indiciu la îndemână decât credința în Dumnezeu. Pe drum întâlnește o ființă monstruoasă (centaur), care-i arată locația celui căutat[148]. Dar ceea ce-l impresionează cu adevărat este credința unei alte vietăți ciudate în Creatorul tuturor[149], credință pe care o pune în balanță cu cea a locuitorilor Alexandriei, care erau în marea lor

---

[144] Marius Ciulu, *op. cit.,* p. 216, nota 62.

[145] Teodoret, Episcopul Cyrului, *Istoria bisericească*, I, 7, 3-6, pp. 39-40; Daniel Benga, *Cred, mărturisesc și aștept viața veșnică: o istorie teologică a Simbolului Niceo-Constantinopolian,* carte publicată cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Basilica, București, 2013, p. 107, nota 192, https://www.academia.edu/, accesat online 10.11.2020.

[146]Judecătorul „constatând lipsa de frică a lui și a celor ce erau împreună cu el și strădania lor în aceasta, a poruncit să nu mai îngăduie nici unui monah să se arate în tribunal, nici să mai petreacă în oraș” („Ὁ γοῦν δικαστής, βλέπων αὐτὸῦ τε καὶ τῶν σὺν αὐτῷ τὸ ἄφοβον τῆς εἰ̓ς τοῦτο σποθδῆς, παρήγγειλε μηδένα τῶν μοναχῶν ἐν τῷ δικαστηρίῳ φαίνεσθαι, μηδὲ ὅλως ἐν τῇ πόλει διατρίβειν”) – vezi Marius Ciulu, *op. cit.,* p. 217, nota 66.

[147] Sfântul Atanasie Cel Mare, *Viața Cuviosului Părintelui nostru Antonie,* XLV, pp. 219-220.

[148] Fericitul Ieronim, *Viața Preafericitului Pavel,* 7, 1-6, p. 70.

[149] *Ibidem*, 8, 1-5, pp. 70-71; Paladie, *op. cit.*, 22, pp. 58-61.

majoritate închinători la idoli și eretici. Primește darul să înțeleagă graiul acesteia, care în semn de pace îi oferă fructe de palmier[150]: „Înțelegând aceasta, Antonie se opri din mers și, întrebându-l cine este, primi de la el următorul răspuns: „Sunt muritor, unul din locuitorii pustiei, pe care neamurile, amăgite de diferite sminteli, îi cinstesc sub numele de Fauni, Satiri și Incubi. Împlinesc solia turmei mele. Te rugăm să mijlocești pentru noi către Domnul nostru, al tuturor; am aflat că a venit cândva ca mântuire lumii și cuvântul Lui s-a răspândit peste tot pământul". Pe când spunea asemenea vorbe, bătrânului călător îi șiroiau obrajii de lacrimi, izvorâte din adâncul inimii, în semn de bucurie. Căci se bucura pentru slava lui Hristos și pentru pieirea satanei, minunându-se deopotrivă că-i fusese cu putință să înțeleagă limba aceluia; și lovind pământul cu toiagul, zicea: „Vai, ție, Alexandria, care ai venerat monștri în locul lui Dumnezeu; vai, ție, cetate desfrânată, în care s-au revărsat demonii din întreaga lume! Ce vei spune acum? Fiarele spun (numele lui Hristos) ..."[151]. Vietatea se face nevăzută și el își continuă drumul sub soarele dogoritor al deșertului[152]. Îl găsește pe Pavel, fac schimb de experiență și fiecare se bucură duhovnicește de prezența celuilalt. Cu acest prilej Antonie află cu mâhnire că planul lui Dumnezeu privește sfârșitul apropiat al gazdei sale și sarcina sa de a o înmormânta, lucru ce se și înfăptuiește[153]. Este ajutat de doi lei care sapă groapa lui Pavel, iar lui îi ling mâinile și picioarele[154], „până ce el a înțeles că îi cereau binecuvântarea"[155]. Imediat el începe să-i aducă laude lui Hristos, „pentru că până și animalele necuvântătoare au simțire[156]. Or prezența acestora ne duce cu gândul la relația specială pe care a avut-o Adam cu animalele înainte de cădere, care în calitate de împărat al creației le-a pus nume și le-a înțeles graiul[157]. Și asta din cauză că viața lui „era deiformă, conformă cu viaţa dumnezeiască"[158]. După cădere doar „oamenii restabiliți haric (sfinții)" pot să vadă prin creaturi „Rațiunile Creatorului"[159]. Totodată, facem precizarea că Pavel Tebeul nu este

---

[150] Fericitul Ieronim, *op. cit.*, p. 71.
[151] *Ibidem.*
[152] *Ibidem.*
[153] *Ibidem,* 16, 1-7, pp. 77-78.
[154] *Ibidem,* 16, 2-5, pp. 77-78.
[155] *Ibidem*, 16, 5, p. 78.
[156] *Ibidem*, 16, 6.
[157] Daniel Gligore, *Sacerdoțiul omului: omul - preot al creației*, apare cu binecuvântarea Prea Sfinţitului Părinte Calinic, Episcop al Argeşului şi Muscelului, Editura DACPRESS, Curtea de Argeş, 2004, p. 15, https://www.sufle tortodox.ro/, accesat online 24.10.2020 : „Datorită capacităţilor sale constitutive, dar şi datorită transparenţei creaţiei, omul a putut să vadă în corpurile animalelor raţiunile creaţiei lor şi de aceea a fost în stare să dea nume potrivite tuturor, conform cu raţiunile lor intrinsece".
[158] *Ibidem*, p. 16.
[159] *Ibidem*. Sfântul Ioan Damaschinul ne spune că *„nu este vreo vieţuitoare, nici vreo plantă în care Creatorul să nu fi pus o oarecare energie, care să nu fie folositoare oamenilor (...) Dar, după călcarea poruncii, „când s-a alăturat de animalele cele neînţelegătoare şi s-a asemănat lor" şi când pofta iraţională a condus în el raţiunea, când a nesocotit porunca Stăpânului, atunci şi zidirea supusă lui s-a revoltat contra stăpânului pus de Creator, iar omului i s-a poruncit să lucreze în sudoare pământul din care a fost luat. Dar nici acum nu este fără de folos existenţa fiarelor sălbatice, căci omul, temându-se de ele, îşi aduce aminte şi cheamă în ajutor pe Dumnezeul care le-a făcut*" – Sfântul Ioan Damaschinul, *Dogmatica*, II, 10, carte publicată cu binecuvântarea

singurul sfânt iubit de fiarele sălbatice. Leul Iordan, de pildă, și-a câștigat popularitatea datorită devotamentului său ieșit din comun față de Sfântul Gherasim. Vorbim despre un leu îndurerat care moare neconsolat pe mormântul binefăcătorului său[160]. Este un episod plin de duioșie și gingășie care a rămas în memoria posterității. Firesc, Iordan devine atributul iconografic al Sfântului Gherasim[161].

Datorită faimei sale, Sfântul Antonie este căutat de credincioși ca să-i vindece de bolile lor sufletești și trupești. Dă dovadă de multă răbdare, dovedind că adevărata credință în Hristos „se exprimă mai ales prin trăirea poruncilor lui Dumnezeu”[162]. Un canon al său dezvăluie duhul care-l animă: „Nu-l alunga pe cel care caută credința în Hristos (40)”[163]. Cel care „a trăit singur, în pustie și prin morminte” este sociabil și „plin de noblețe”[164]. Reținem în acest context demersul unui oarecare Martinian în favoarea fiicei sale demonizate. Cu toate că a fugit de slava deșartă el nu a întors pe nimeni netămăduit, lucru care se întâmplă și în acest caz. Dar să vedem textul: „Retrăgându-se deci iar în singurătate şi hotărându-se ca pentru o vreme nici să nu iasă, nici să nu primească pe cineva, a venit la el un oarecare Martinian, căpetenie de oaste, care l-a stingherit pe Antonie. Căci avea o fiică bântuită de demon. Stăruind acesta mult să bată la uşă şi cerând să-l primească şi să se roage lui Dumnezeu pentru copilă, Antonie nu-i deschide, ci uitându-se pe deasupra, îi zice: «Omule, ce mă tot strigi? Sunt om şi eu ca şi tine. Dar de crezi în Hristos, Căruia îi slujesc, mergi şi roagă-te lui Dumnezeu precum crezi şi dorinţa ţi se va împlini». Crezând acela plecă, rugând pe Hristos, şi îndată avu pe fiica lui curăţită de demon. Dar şi multe alte a făcut prin el Domnul, Care a zis: «Cereţi şi se va da vouă» (Luca, 11,9). Căci mulţi din cei ce pătimeau de vreo boală se curăţau chiar fără să le deschidă el uşa, dormind numai afară de chilia în care vieţuia singuratic crezând şi rugându-se”[165]. Tot timpul avea grijă să le spună celor vindecați să-i mulțumească lui Dumnezeu și nu lui[166]. Îi înconjura cu multă dragoste pe monahi și îi vindeca de neputințele lor, dându-le sfaturi folositoare[167].

Nu doar oamenii de rând îl caută, ci și membrii elitei sociale. Amintim cazul lui Fronton, un demnitar „ce trăia la Curte şi suferea de o boală cumplită, sfâşiindu-şi limba cu dinţii, şi fiind în primejdie să-şi piardă vederea, venind la munte, ceru lui Antonie să se roage pentru el. Iar acesta rugându-se, zise lui Fronton: «Du-te căci te vei vindeca». Dar

---

Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, traducere din limba greacă, introducere şi note de Preotul profesor Dumitru Fecioru, EIBMBOR, Bucureşti, 2005, pp. 76-77, https://ro.scribd.com/, accesat online 01.11.2020.

[160] *Sfântul Cuvios Gherasim de la Iordan (4 martie),* în Casnicii lui Dumnezeu, ed. cit., p. 143.

[161] Vlad Bedros, *Modele bizantine, filtre balcanice şi interpretări locale în iconografia medievală românească. Cazul absidei altarului în bisericile din Moldova (cca.1490-1550), passim*, http://www.cesindcultura.acad.ro/, accesat online 27.10.2020.

[162] Arhim. Emilianos Simonopetritul, *op. cit.*, p. 87.

[163] *Ibidem*, pp. 86-89.

[164] *Ibidem*, p. 99.

[165]Sfântul Atanasie Cel Mare, *Viața Cuviosului Părintelui nostru Antonie,* XLVII, p. 220.

[166] *Ibidem*, LV, p. 225.

[167] *Ibidem*, LIV-LV, pp. 223-225.

acela stăruind să mai rămână câteva zile, Antonie îi răspunse zicând: «Nu vei putea să te vindeci, rămânând aici. Du-te şi ajungând în Egipt, vei vedea minunea făcută cu tine». Acela crezând, plecă şi de-abia văzu Egiptul, şi boala îi încetă. Şi s-a făcut omul sănătos după făgăduinţa lui Antonie, pe care, rugându-se, a primit-o de la Domnul”[168]. Miraculoasă e și vindecarea fecioarei din Busiris, de la Tripole, care „suferea de o boală foarte grea și foarte urâtă”[169]. Descrierea bolii este cu adevărat cutremurătoare: „Căci lacrimile ei şi scursorile nasului şi nişte sucuri ce-i ieşeau din urechi se umpleau îndată de viermi; iar trupul îi era paralizat, iar ochii nu-i erau cum trebuie”[170]. Stăruința părinților a dat roade și bolnava s-a vindecat prin rugăciunile marelui pustnic[171]. Dar prietenia cu lumea este dăunătoare și face tot posibilul să nu cadă în ispită. În această cheie a smereniei înțelegem și reticența sa de a purta o firavă corespondență cu împăratul Constantin cel Mare și cu fiii acestuia, cărora le adresează la insistențele fraților un îndemn la moderație și echilibru: „Apoi i-a sfătuit să nu socotească cele de faţă ca lucruri mari, ci să le folosească spre mântuire, gândindu-se mai mult la judecata viitoare şi să ştie că Hristos este singurul împărat adevărat şi veşnic. Le cerea şi lor să fie iubitori de oameni şi să se îngrijească de dreptate şi de săraci. Iar aceia primind scrisoarea se bucurară. Aşa era de iubit de toţi şi toţi îl rugau să le fie părinte”[172].

Calitățile sale de luptător sunt dovedite și de apărarea dreptei credințe în fața arienilor, schismaticilor meletieni, maniheiștilor și altor eretici[173]. Părăsește a doua oară pustiul „ca să-l susţină pe prietenul său, episcopul Atanasie, în argumentarea teologică împotriva ereticului Arie, din secolul al IV-lea”[174]. Face convertiri și vindecări în rândul păgânilor, care nu se sfiesc să-i ceară ajutorul deoarece îl considerau „omul lui Dumnezeu”[175]. Iese victorios din disputele religioase purtate cu înțelepții acestora, care-și recunosc limitele și se despart de pustnic nu înainte de a-l îmbrățișa și de a-i mulțumi pentru cuvintele de folos[176].

Atrage ca un magnet pe ceilalți, deși este sărac lipit, dar nu cu duhul. Cu toate că iubește oamenii, fuge de cei care nu-și asumă faptele[177]. Ca să vină în ajutorul celor care se nevoiesc, el face cunoscute semnele după care se cunoaște un suflet rațional și virtuos: „privirea, mersul, glasul, râsul, ocupaţiile şi întâlnirile cu oamenii. Căci toate acestea se îndreptează spre tot mai multă cuviinţă. Mintea lor cea iubitoare de Dumnezeu li se face străjer treaz şi închide intrarea

[168] *Ibidem*, LVI, p. 225.
[169] *Ibidem*, LVII, pp. 225-226.
[170] *Ibidem*, p. 225.
[171] *Ibidem*, pp. 225-226.
[172] *Ibidem*, LXXX, p. 238.
[173] *Ibidem*, LXII-LXVIII, pp. 231-232.
[174] Liviu Petcu, *op. cit.,* p. 21.
[175] Sfântul Atanasie Cel Mare, *Viața Cuviosului Părintelui nostru Antonie,* LXIX, p. 232.
[176] *Ibidem*, LXXXIX, pp. 237-238.
[177] Ale celui dintre sfinţi, Părintelui nostru Antonie cel Mare*, Învăţături despre viaţa morală a oamenilor şi despre buna purtare, în 170 de capete*, 13, ed. cit., p. 6: *„Om se numeşte sau cel raţional, sau cel ce îngăduie să fie îndreptat. Cel ce nu poate fi îndreptat este neom, căci aceasta se află numai la neoameni. Iar de unii ca aceştia trebuie să fugim, căci celor ce trăiesc laolaltă cu păcatul nu li se îngăduie să se afle niciodată printre cei nemuritori*”.

patimilor şi a ruşinoaselor aduceri aminte”[178]. Admite că cei răi pot să fie stăpâni peste alții, nu însă și peste sufletele acestora: „Acei stăpânitori cari silesc oamenii la fapte ce nu sunt la locul lor şi vatămă sufletul, nu au stăpânire şi peste suflet, care este zidit cu voie liberă. Ei pot lega trupul, dar nu voia slobodă. Peste aceasta omul raţional este stăpân, cu voia lui Dumnezeu Cel ce l-a zidit, care este mai tare decât toată stăpânirea, sila şi puterea”[179].

Sfântul Antonie este o mină de aur pentru comunitate. Semenii au încredere în discernământul și în judecata lui pentru că este un om drept și temător de Dumnezeu. De aceea vin la el toți judecătorii, care-l roagă să coboare din munte pentru a le da un sfat de folos. Nu vin singuri, ci însoțiți de cei vinovați, aflați sub paza ostașilor[180]. În atari condiții, el cobora la ei. „Şi nu era fără folos osteneala lui. Ci venirea lui era multora de folos şi spre multă binefacere. Iar pe judecători îi folosea, sfătuindu-i să pună dreptatea mai presus de toate şi să se teamă de Dumnezeu şi să ştie că, cu ce judecată vor judeca, cu aceia vor fi judecaţi (Matei, 7,2)”[181]. Această grijă a lui pentru cei nedreptățiți i-a determinat pe mulți soldați să devină monahi. La fel s-a întâmplat și cu bogații dornici de desăvârșire[182]. „Era dăruit de Dumnezeu în întregime Egiptului ca un doftor”[183]. Mai mult decât atât, era căutat și de „unii din ţări din afară. Şi se întorceau împreună cu toţi cu folos, ca de la părintele lor. Ba şi după adormirea lui, toţi, ca unii ajunşi orfani de tatăl lor, sunt mângâiaţi de simpla amintire a lui păstrând odată cu aceasta sfaturile şi îndemnurile lui”[184]. „Iar o dovadă a virtuţii şi a sufletului lui iubitor de Dumnezeu era vestea despre el răspândită pretutindeni şi faptul că toţi se minunau de el, fiind dorit chiar şi de cei ce nu-l văzuseră. Era cunoscut nu prin scrieri, nici pentru înţelepciunea cea din afară (laică), nici pentru vreo măiestrie oarecare, ci numai pentru evlavia lui. Şi nimeni n-ar putea tăgădui că aceasta era darul lui Dumnezeu. Căci cum s-ar fi auzit despre el în Spania, în Galia, la Roma, în Africa, câtă vreme şedea ascuns în munte, fără lucrarea care face cunoscuţi pretutindeni pe oamenii săi şi care a început să facă aceasta şi cu Antonie chiar de la început? Fiindcă chiar dacă aceştia lucrează în ascuns, chiar dacă voiesc să rămână necunoscuţi, Domnul îi arată ca pe nişte sfeşnice, ca şi în felul acesta cei ce aud să cunoască câtă putere dau poruncile lui Dumnezeu ca să fie împlinite și să se aprindă şi ei de râvnă pentru a porni pe calea virtuţii”[185].

Toată învățătura Sfântului Antonie cel Mare se centrează pe lepădarea de sine, lepădare care permite ajutorarea semenilor[186], fără de

---

[178] *Ibidem*, 20, p. 7.
[179] *Ibidem*, 35, pp. 9-10.
[180] Sfântul Atanasie Cel Mare, *Viața Cuviosului Părintelui nostru Antonie*, LXXXIII, p. 240.
[181] *Ibidem*.
[182] *Ibidem*, LXXXVI, p. 241.
[183] *Ibidem*.
[184] *Ibidem*, LXXXVII, p. 242.
[185] *Ibidem*, XCII, pp. 244-245.
[186] Liviu Petcu, *op. cit.*, p. 25: *„Dacă nu se exersează omul pe sine și începe să cunoască suișurile și coborâșurile luptei cu ispitele, cu păcatele, tacticile luptei duhovnicești sau a războiului nevăzut, dacă nu se roagă, nu meditează la cuvintele dumnezeiești în tăcere și în solitudine, nu poate fi de folos celorlalți. Cel puțin nu pe acest plan*”.

care nimeni nu ajunge să vadă faţa lui Dumnezeu. Iată cheia mântuirii pe care ne-o oferă într-o apoftegmă: „De la aproapele este viaţa şi moartea. Că de vom dobândi pe fratele, pe Dumnezeu dobândim; iar de vom sminti pe fratele, lui Hristos greşim"[187]. Este desemnat părintele monahismului de majoritatea specialiştilor.

Contemporan cu el este şi Sfântul Pahomie, cel care pune bazele unui alt tip de monahism, cel cenobitic[188]. Profităm de ocazie pentru a face cunoscută apariţia primului regulament monastic, „ale cărui 194 de articole stabileau cu precizie ritmul vieţii cotidiene a călugărului: munca, rugăciunea în comun şi disciplina"[189]. Nu este un simplu document ci unul inspirat de îngerul Domnului în timpul şederii Sfântului Pahomie la Taberna[190]. Mirat că sunt puţine rugăciuni sfântul îi semnalează îngerului acest lucru. Răspunsul pe care-l primeşte vădeşte purtarea de grijă a lui Dumnezeu pentru mântuirea celor necopţi la minte: „Atâtea rugăciuni am pus ca şi cei slabi să poată împlini fără greutate această rânduială; cei desăvârşiţi însă nu au nevoie de rânduieli, căci petrecând în singurătate în chilie, ei pururi văd pe Dumnezeu cu ochii lor cei înţelegători. Rânduiala aceasta eu am dat-o pentru acei a căror minte încă nu e coaptă, pentru ca ei, ca nişte slugi neascultătoare, măcar de frica stăpânului lor îndeplinind rânduiala aceasta obştească a vieţii, să ajungă la slobozenia duhului"[191]. Un lucru tainic care ne duce cu gândul la minunata sa convertire la creştinism[192] şi la chemarea de sus pentru monahism imaginată prin roua care se pogoară din cer pe mâna lui dreaptă şi se transformă în miere[193].

Se luptă cu ispitele şi greutăţile vieţii în pustie, însă practicând o asceză severă ajunge la o stare duhovnicească deosebită. Manifestă o mare înţelegere faţă de neputinţele celor slabi, ajutându-i şi întărindu-i cu sfatul[194]. Cercetează cu asiduitate toate mănăstirile aflate sub oblăduirea sa şi nu se fereşte atunci când e cazul să devină tuturor slugă după cuvântul Domnului, fiind o pildă vie pentru călugări[195]. Este mânat de duhul blândeţii şi al dragostei chiar şi pe patul de moarte, moment în care îl pune pe ucenicul său iubit, Teodor, să jure că nu-i va lăsa atunci când

---

[187] Avva Sisoe, „Cuvântul 11", în Patericul ce cuprinde în sine cuvinte folositoare ale Sfinţilor Bătrâni, Alba Iulia, 1999, p. 7; *apud* Liviu Petcu, *op. cit.*, p. 21, nota 3.
[188] Ovidiu-Ioan Cherniciuc, Raluca-Elena Dumitrescu, *op. cit.,* p. 160.
[189] *Ibidem.*
[190] Sfântul Vasile ce Mare, Sfântul Pahomie cel Mare, Sfântul Ioan Casian, Sfântul Benedict, *Rânduielile vieţii monahale. Culegere alcătuită de Sfântul Teofan Zăvorâtul,* tipărită cu binecuvântarea Prea Sfinţitului Părinte Galaction, Episcopul Alexandriei şi Teleormanului, Editura Sofia, Bucureşti, 2005, p. 11, https://ia802802.us.ar chive.org/, accesat online 21.10.2020.
[191] *Ibidem*, p. 13.
[192] *Ibidem*, p. 9.
[193] Fiind soldat trece prin diverse oraşe şi locuri, având ocazia să cunoască oameni şi obiceiuri. Este profund impresionat de conduita locuitorilor din oraşul Oxirintus şi de cea a tovarăşilor săi de arme. Aflând că sunt creştini, Pahomie se hotărăşte să se convertească după bătălie. Nu păţeşte nimic şi se botează în satul de baştină Şeneboscu (*Ibidem).* Menţionăm că el a fost recrutat de emisarii lui Constantin cel Mare în vederea războiului cu Maxenţiu –Pentru detalii vezi *Cuviosul Pahomie cel Mare , ed. cit.,* pp. 311-312.
[194] Sfântul Vasile ce Mare, Sfântul Pahomie cel Mare, Sfântul Ioan Casian, Sfântul Benedict, *op. cit.,* p. 20.
[195] *Ibidem*, p. 15.

vor da dovadă de slăbiciune[196]. Posedă multe daruri ale Duhului Sfânt: „darul cunoașterii gândurilor tăinuite, darul vederii cu duhul, puterea asupra duhurilor, puterea vindecării de orice boală. Dar, mai cu seamă, era mare puterea rugăciunilor lui”[197]. Aidoma Sfântului Antonie, vede sufletul unui frate urcându-se la cer („înconjurat de îngerii care cântau slavoslovii cerești”)[198] și află de la un demon (ce i se arată în chip de muritor) care sunt ispitele pe care le aduce asupra ucenicilor lui[199]. Moare de o molimă care face ravagii în acele locuri, înconjurat de frați, cu doi ani înainte de Sfântul Antonie[200]. Cu puțin timp înainte de sfârșitul său, pe care-l prevede, îl desemnează pe Petroniu ca urmaș al său[201]. „După aceea, a murit cu pace în bucurie duhovnicească, care s-a arătat și pe fața sa”[202], semn că a intrat în împărăția Celui pe care l-a iubit și l-a slujit cu credință.

După Pavel Tebeul un alt pustnic adus în discuție de Fericitul Ieronim este Malhus, a cărui viață o consemnează cu mult sârg. Acesta era din Maronia, un sat aflat la 30 de mile de Antiohia Siriei. Având chemare de sus refuză căsătoria și alege pustiul. Este luat în robie de ismaeliți și obligat să se căsătorească cu o captivă. Aleg amândoi să trăiască în curățenie, așteptând prilejul să evadeze. Scapă de urmăritori într-un mod miraculos și își găsesc refugiul într-o tabără romană. Ieronim este impresionat de povestea curăției celor doi, fiind tânăr când l-a auzit pe Malhus depănându-și amintirile[203]. O scrie la bătrânețe, vizibil impresionat de cele întâmplate, rezumând totul în câteva fraze pentru folosul lectorilor săi: „Acestea mi le-a povestit mie bătrânul Malhus pe când eram un tinerel; acestea vi le povestesc eu vouă, la bătrânețe, și pun dinaintea unor oameni curați o poveste a curățeniei. Voi să o istorisiți celor ce vor urma, ca să știe că între săbii, între pustiuri și între fiare curățenia nu este niciodată înlănțuită, iar omul închinat lui Hristos poate muri, dar nu poate fi înfrânt”[204].

Același Ieronim consemnează și viața Sfântului Ilarion cel Mare (originar din Palestina; satul Tabatha, lângă Gaza), despre care aflăm că pune temelie monahismului local, după modelul Sfântului Antonie cel Mare, al cărui ucenic a fost[205]. Duce o viață aspră, hrănindu-se în mod frugal după apusul soarelui și îmbrăcându-se extrem de simplu[206]. Multă vreme se luptă cu propria-i faimă, dorind să-și păstreze anonimatul, însă nu reușește deoarece Domnul voiește ca el să fie mereu căutat de semenii săi împovărați de greutăți și boli[207]. Este înzestrat cu harisme care-i

[196] *Ibidem*.
[197] *Ibidem*, p. 36.
[198] *Ibidem*, p. 26.
[199] *Ibidem,* p. 36.
[200] *Ibidem*.
[201] *Ibidem,* pp. 36-37.
[202] *Ibidem,* p. 37.
[203] Fericitul Ieronim, *Viața lui Malhus, monahul captiv,* în vol. *Trei vieți de monahi..., ed. cit.,* pp. 80-92.
[204] *Ibidem*, p. 92.
[205] Idem, *Viața lui Ilarion,* 2,1-5, în vol. *Trei vieți de monahi...,* ed. cit., pp. 94-95 (v. *Introducere*, pp. 52-53 și *passim*).
[206] *Ibidem*, 3, 1-6, pp. 55-56, 96-97 și *passim*.
[207] *Ibidem*, p. 52 și *passim* (v. *Introducere*).

permit să vină în slujba acestora. Așa se face că miracolele „sunt definitorii pentru Ilarion”[208]. Din relatarea lui Ieronim aflăm că după prima minune este asaltat realmente de mulțimi[209], rămânând în memoria colectivă drept un mare taumaturg. Vindecă cu darul lui Dumnezeu diverse patimi și boli la oameni (femei sterpe, copii febrili, orbi, paralitici, hidropizii, demonizați etc)[210] și animale[211], alungă seceta și jivinele veninoase[212], face prevestiri[213], scapă cetatea de revărsarea apelor[214] și pe corăbieri de pirați[215] și multe altele. Cutreieră locurile unde nu sunt creștini și aduce pe mulți la credință, arătând cât de vătămătoare este închinarea la idoli[216].

Este vânat de împăratul Iulian Apostatul care-i dorește moartea. Fuge și se ascunde împreună cu un discipol[217]. Însă nu este singurul care suferă din cauza nepotului lui Constantin cel Mare[218]. Însuși arhiepiscopul Capadociei, Sfântul Vasile cel Mare este în mare pericol după ce-l înfruntă fățiș pe Iulian, deși au fost colegi de studii la Atena înainte ca acesta să urce pe tronul imperial[219]. Dar o mână nevăzută intervine și lucrurile iau o turnură nefastă pentru prigonitor. Important e că moartea acestuia în războiul cu perșii este pusă pe seama intervenției miraculoase a Sfântului Mucenic Mercurie[220]. Își apără turma ca un păstor devotat, fiind gata să se sacrifice pentru ea. Rezistă și în fața ereticului împărat Valens, fiind prin excelență un vașnic apărător al celor abuzați și nedreptățiți de autorități[221].

În contextul evenimentelor petrecute după moartea lui Iulian, reținem un episod care reliefează starea duhovnicească a Sfântului Ilarion: „În vremea aceea, din pricina unui cutremur care lovise lumea întreagă după moartea lui Iulian, mările își ieșiseră din țărmurile lor și – ca și cum Dumnezeu ar fi amenințat (lumea) din nou cu potopul sau (ca și cum) toate erau gata să se întoarcă la haosul de la început – corăbiile, azvârlite pe stâncile munților, rămăseseră agățate (acolo). Locuitorii din Epidaur, văzând acestea, adică valurile în clocot și apele umflate și munții de vâltori aduși pe țărmuri, temându-se că ceea ce văzuseră întâmplându-se le va nimici din temelii cetatea, s-au dus la bătrân și, parcă pregătindu-

---

208 *Ibidem*, p. 61 (v. *Introducere*).
209 *Ibidem*, 7-1-4, 8, 1, pp. 101-102.
210 *Ibidem*, 8-18; 9, 1-2; 9, 4-6; 10, 5-10; 12, 1-10, 26, 3, pp. 102-106, 109-110, 126 și *passim*.
211 *Ibidem*, 14, 1-7, pp. 112-113.
212 *Ibidem*, 22, 1-6, pp. 121-122.
213 *Ibidem*, 20-1, p. 118.
214 *Ibidem*, 29, 1-7, pp. 128-129.
215 *Ibidem*, 29, 7-13, pp. 129-130.
216 *Ibidem*, pp. 16-16, pp. 114-115.
217 *Ibidem*, 23, 6, p. 123.
218 Inițial, Iulian a fost creștin, ocupând în tinerețe funcția de *anagnost* (citeț) în Biserică. Capela construită de el s-a prăbușit înainte de sfințire, semn că martirii au refuzat-o întrucât cunoșteau dinainte căderea lui. Vezi Teodoret, episcopul Cirului, *Istoria bisericească*, III, 2,1, p. 133.
219 *Viețile sfinților pe luna ianuarie,* p. 15 (1 ianuarie).
220 *Ibidem*, pp. 24-25.
221 *Ibidem*, pp. 26-27 și *passim*. Tot lui Valens i se opune și episcopul Bretanion al Tomisului, care refuză să accepte arianismul. Pentru detalii vezi *Sfântul Bretanio, episcop de Tomis (364 ? - † 381?)*, în Actele Martirice, EIBMBOR, București, 1997, pp. 330-332; Liliana Trofin, *op. cit., passim.*

se pentru o bătălie, l-au așezat pe mal. După ce el a făcut de trei ori semnul crucii pe nisip, și și-a întins mâinile – vorbă de necrezut -, marea umflată la o înălțime uriașă s-a oprit dinaintea lui și, clocotind încă multă vreme, de parcă se opintea dinaintea unui zăvor, s-a retras în sine încetul cu încetul”[222]. De prisos să mai spunem că acest eveniment s-a păstrat în memoria locuitorilor din zonă: „Orașul Epidaur și tot ținutul din preajma sa mai vorbesc și azi despre asta, - subliniază Ieronim – mamele își învață copiii să-i păstreze amintirea pentru urmași”[223]. Și conchide: „Cu adevărat (a fost) cum le-a spus apostolilor: „Dacă veți crede, veți spune muntelui acestuia «Du-te în mare», și se va face” și chiar s-a împlinit vorbă cu vorbă, dacă are cineva credința apostolilor, atâta câtă le-a poruncit lor Domnul să aibă. Căci ce deosebire este între un munte care coboară în mare și munții imenși de ape care împietresc dintr-o dată și, (rămânând tari) ca piatra (doar) la picioarele bătrânului, curg blând în altă parte? Toată cetatea se minuna și faima semnului înfăptuit s-a dus chiar până la Salonae”[224].

S-a spus pe drept cuvânt că este „trandafirul dintre spini”, fiind născut într-o familie de păgâni[225]. Este știutor de carte și vorbește câteva limbi străine. De asemenea, cunoaște pe de rost *Sfintele Scripturi* și stăpânește arta vorbirii[226]. Dar dincolo de efortul depus, educația are avantajele ei. Nevoit să-și plătească prețul călătoriei pe mare, el vinde un codice al *Evangheliilor* pe care l-a scris cu mâna sa în tinerețe[227]. Nu este singurul care face acest gest. Citim despre avva Serapion în *Pateric* că „şi-a vândut ultima carte, o copie a Evangheliilor, şi a dăruit banii săracilor, vânzând astfel „chiar cuvintele care îi spuneau să vândă totul şi să dea săracilor”[228].

Revenind la Sfântul Ilarion, aflăm că în pragul morții își scrie testamentul: lasă *Evanghelia*, tunica de sac, gluga și mantaua discipolului său, Hesychius[229]. Lucrurile se complică însă pentru Hesychius, deoarece se vede nevoit să-i fure trupul după moarte („cu mare primejdie”) din grădina din Cipru unde fusese înmormântat pentru a-l duce la Maiuma[230]. Operațiunea reușește și „într-un alai format din toate mulțimile de monahi și locuitori ai orașului, l-a așezat în vechea mănăstire, cu tunica nestricată, gluga și mantaua (nestricate) și tot trupul, întreg, de parcă ar fi trăit încă, răspândind așa miresme, de ai fi crezut că a fost uns cu alifii”[231]. Sfântul Ilarion intră în veșnicie însoțit de cântările oamenilor și ale îngerilor.

Sfântul Macarie Egipteanul este un alt crin al deșertului. Petrece 60 de ani din viață în acest loc, luptând împotriva patimilor și demonilor cu o râvnă demnă de un ostaș al lui Hristos. Urcă pe scara virtuții și ajunge la starea de sfințenie. Aidoma celorlalți mari pustnici fuge de lume dar își

---

[222] Fericitul Ieronim, *op. cit.*, 29, 1-3, p. 128.
[223] *Ibidem*, 29, 4.
[224] *Ibidem*, 29, 5-7, pp. 128-129.
[225] *Ibidem*, 2, 1, p. 94.
[226] *Ibidem*, 2, 1-2; 4, 3, pp. 94-95, 99 și *passim*.
[227] *Ibidem,* 25, 1-6, pp. 124-125.
[228] Liviu Petcu, *op. cit.,* p. 31.
[229] Fericitul Ieronim, *op. cit.*, 32, 1, pp. 132-133.
[230] *Ibidem*, 32, 5-6, p. 133.
[231] *Ibidem*, 32, 7, pp. 133-134.

ajută semenii aflați în nevoi, împlinind porunca iubirii. Este căutat nu doar pentru cuvintele de folos ci, mai ales, pentru darurile sale („darul stăpânirii duhurilor”, „darul vindecării” și „darul profeției”)[232]. Trecem peste controversele legate de cei doi sfinți cu numele Macarie, a căror existență este semnalată de Paladius în *Istoria* sa[233] și reținem câteva din minunile sale. Într-o vreme când vrăjitorii erau încă la mare cinste în rândul păgânilor a venit la el un bărbat a cărui soție a fost atinsă de o vrajă de dragoste (făcută de un egiptean îndrăgostit de ea). Deoarece femeia era virtuoasă vrăjitorul nu s-a putut atinge de mintea ei și a făcut ca ea să apară privitorilor cu chip de iapă și nu de femeie. Soțul îi chemase mai înainte pe bătrânii satului dar aceștia își dovedesc neputința. După un post de trei zile el și-a dus soția la Sfântul Macarie. Mare a fost uimirea fraților când au aflat că „iapa” cu căpăstrul de gât era de fapt o femeie vrăjită. După ce i-a dat să mănânce, Macarie i-a zis că toate acestea s-au petrecut pentru că nu s-a împărtășit cu sfintele taine timp de cinci săptămâni[234]. Îi atrage atenția că nu trebuie să neglijeze mersul la Biserică[235] și o vindecă „la trup și la suflet”[236]. Dar minunea care i-a adus faima privește învierea unui mort de demult, fiind înfăptuită după o dispută cu un eretic (care era și vrăjitor pe deasupra)[237]. Cel înviat trăise înainte de Întruparea Domnului în vremea lui faraon. Este botezat și stă cu Macarie timp de trei ani după care doarme „somnul cel adevărat”[238].

Face și alte minuni. Vindecă un copil atins de demonul lăcomiei, care mânca peste măsură, nu doar pâine, ci și surplusul pântecelui său, redându-l sănătos mamei sale[239]. Se milostivește de o tânără de neam nobil din Tesalonic care este paralizată[240]. Este mișcat de durerea unei hiene pentru puiul ei orb. Ieronim* ne spune că aceasta a intrat prin portița casei și l-a aruncat la picioare sfântului. Înduioșat, scuipă peste ochii lui și se roagă iar puiul se vindecă. În semn de recunoștință hiena i-a adus a doua zi pielea unui berbec mare. Mai târziu, el dăruiește această piele episcopului Atanasie, care la rândul său o dă Melaniei[241]. „Darul hienei” are o semnificație tainică: Domnul a vrut „ca să fie slăvit robul său așa cum a făcut cu Ilie și Daniel”[242].

Poartă o conversație uimitoare cu îngerul păzitor al unei desfrânate care își petrecea timpul într-un bordel din Constantinopol. Luând chip de eunuc, îngerul se tânguia la ușa infamului lăcaș pentru pierderea sufletului încredințat lui la botez. Întrebat de sfânt de ce nu intervine pentru salvarea lui, acesta îi spune că nu poate trece peste liberul arbitru

---

[232] *Viața Sfântului Macarie Egipteanul,* în PSB, 34, București, 1992, pp. 36-84 (în special p. 36), https://ia802802. us.archive.org/, accesat online 10.10.2020.
[233] Paladius, *op. cit.,* pp. 39-50.
[234] *Viața Sfântului Macarie Egipteanul,* ed. cit., p. 37.
[235] *Ibidem.*
[236] *Ibidem.*
[237] *Ibidem*, pp. 38, 48-50.
[238] *Ibidem*, p. 50.
[239] *Ibidem,* p. 38.
[240] *Ibidem*, p. 41.
* E vorba de Pafnutie.
[241] *Ibidem*, pp. 43-44.
[242] *Ibidem*, p. 44.

cu care Dumnezeu l-a înzestrat pe om, un mare dar care-i permite să aleagă binele sau răul[243]. Macarie continuă și îl întreabă de ce își întinde mâinile suspinând la cer. Iar acesta îi răspunde cu tristețe: „pentru că văd în jurul lui (mulțime de) demoni: unii cântă, alții bat din palme, iar alții râd fără rușine; de aceea mi se frânge sufletul de durere și mă rog lui Dumnezeu să izbăvească (din mâna demonilor) creatura Sa. Mă rog să-i dea pocăință într-o zi, iar pe mine să mă învrednicească a preda bunătății divine sufletul acestui om curat și fără prihană”[244]. Acestea fiind spuse se face nevăzut[245]. Impresionat de cele aflate, sfântul constată „că nu este păcat mai scârbos decât desfrâul și decât blestemăția Sodomiților”[246]. Or acest lucru reiese și din vedenia privitoare la înălțarea sufletelor la cer. Cu ajutorul harului, el vede cum un suflet începe să se agite când se apropie de vama desfrâului, prostituției și sodomiei. Cearta dintre îngeri și demoni pentru suflet este mare iar îngerii luminii cer ca îngerul păzitor să depună mărturie că s-a lăsat de păcat, iar acesta confirmă că s-a căit pentru păcatele sale, a chemat preotul și s-a spovedit înainte de moarte[247]. Această mărturie îi bucură iar sufletul își continuă drumul spre cer[248].

Să nu trecem cu vederea multele ispite pe care Sfântul Macarie le-a îndurat în tinerețe. Una dintre acestea privește acuzația gravă că a necinstit o fecioară. Din această cauză a pătimit multe umilințe, fiind târât pe uliță, bătut și aproape linșat de săteni. Deoarece nu se apără de acuzație, el este obligat să aibă grijă de viitoarea mamă. Își face datoria însă adevărul iese la iveală atunci când femeia neputând să nască își recunoaște fapta și-l indică pe tatăl copilului. Sătenii cuprinși de părere de rău doresc să-i ceară iertare dar el fuge în pustiul scetic ca să-și păstreze liniștea[249].

Cu adevărat tulburătoare este și întâmplarea legată de găsirea unui craniu de om în deșert. Lovit de toiagul din lemn de palmier al lui Macarie acesta începe să i se adreseze pe nume, își dezvăluie identitatea (este al unui fost „mare preot al idolilor”) și îi face cunoscută mângâierea pe care o resimt cei din iad când el se roagă pentru ei, mângâiere care constă în aceea că fiecare poate să vadă dintr-o parte fața celuilalt[250]. Ei sunt în flăcări „de la picioare până la cap”[251]. „Nimeni nu poate să vadă fața celuilalt, pentru că fața celuilalt e lipită de spatelui celui din fața lui”[252]. Sfântul l-a întrebat dacă există un chin mai mare în iad și a aflat cu durere că în foc, sub păgâni, se află cei care au cunoscut legea lui Dumnezeu și s-au lepădat[253] și că focul are dimensiuni nemărginite: „Cât

[243] *Ibidem*, pp. 50-51.
[244] *Ibidem*, p. 51.
[245] *Ibidem*.
[246] *Ibidem*.
[247] *Ibidem*, p. 52.
[248] *Ibidem*.
[249] *Ibidem*, p. 56.
[250] *Ibidem*, 37, p. 65.
[251] *Ibidem*.
[252] *Ibidem*.
[253] *Ibidem*.

de departe e cerul de pământ, atâta este focul de sub noi”[254]. Dar atât despre starea celor din iad.

Trăirea lui este înaltă și devine, „precum este scris, dumnezeu pe pământ”[255], acoperind „lipsurile oamenilor”[256]. Toți îi caută compania. Chiar și cei bogați doresc să se facă pustnici, lucru relatat de Ava Vitinios. Acesta ne spune că Sfântul Macarie a fost vizitat în deșertul scetic de doi tineri plăpânzi, obișnuiți cu traiul lipsit de griji. Nu le acordă prea multe șanse, dar nici nu-i alungă de frică să nu se smintească. Le spune să-și sape singuri o chilie într-o stâncă, le dă un topor și o desagă plină cu pâine și sare și îi învață să împletească coșuri, crezând că astfel se vor lăsa păgubași. Spre surprinderea lui Macarie aceștia nu se dau bătuți și ajung la o stare duhovnicească deosebită. Timp de trei ani fac ascultare, vin doar la Biserică, tăcuți, ca să se împărtășească, dar nu-l caută să-i ceară sfatul și nici la alții nu se duc[257]. Intrigat, sfântul se roagă lui Dumnezeu ca să-i descopere lucrarea lor și vede cum iese din gura unuia o limbă de foc pe când se ruga, iar de la celălalt „ceva ca o trâmbă de foc, care ajungea până la cer”[258]. Și așa află că cel mic încă se luptă cu potrivnicul, iar celălalt este desăvârșit. După puține zile fratele cel mare a trecut la Domnul, urmat de cel mic după trei zile[259]. Povestea celor doi a fost spusă de Macarie unor părinți care veniseră în vizită la el, pe care i-a îndemnat să viziteze chilia acelora ca să vadă cu ochii lor „martiriul micilor străini”[260]. O poveste fascinantă despre imposibilul care devine posibil prin lucrarea lui Dumnezeu.

Deși ar fi multe de spus, reținem că modul său de viață și iubirea manifestată față de semeni nu au rămas fără urmări, devenind un model pentru mulți păgâni dintre neamuri, care l-au urmat și s-au făcut creștini[261].

Nu putem încheia înainte de a sublinia rolul jucat de mănăstiri în trecutul Bisericii, cu atât mai mult cu cât viața de obște a fost prețuită și de marii teologi ai epocii patristice. Pentru Sfântul Ioan Gură de Aur, de pildă, „mănăstirile erau cele mai indicate şcoli de educaţie, buna organizare a vieţii monahale influenţând foarte mult pe copii şi tineri”[262]. Cel care a trăit ca un monah spune că în aceste lăcașuri „nu se află inegalitate, ci ordine, rânduială, armonie, multă înţelegere şi continuu prilej de bucurie”[263]. Cinstește modelele sfinte și le recomandă creștinilor, arătând că oglinda în care ei trebuie să se uite este duhovnicească („viața bărbaților virtuoși, istoria vieții lor fericite, citirea Sfintelor Scripturi și legile date de Dumnezeu”)[264]. Numai o privire la viețile sfinților e

[254] *Ibidem.*
[255] *Ibidem*, 31, p. 63.
[256] *Ibidem.*
[257] *Ibidem*, 32, pp. 63-64.
[258] *Ibidem,* p. 64.
[259] *Ibidem.*
[260] *Ibidem.*
[261] *Ibidem*, 38, pp. 65-66.
[262] Emilian Nica, *Monahismul în viața și opera Sfântului Ioan Gură de Aur*, pp. 125-138 (în special p. 124, nota 23), https://analeteologie-iasi.ro/, accesat online 08.10.2020.
[263] *Ibidem*, nota 124.
[264] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre citirea Sfintei Scripturi*, carte publicată cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,

necesară ca ei să-și vadă urâțenia sufletului și să dorească să-și schimbe înfățișarea[265]. În aceeași notă recomandă lectura *Scripturilor* și Sfântul Vasile cel Mare, într-una din epistolele sale adresate prietenului său, Sfântul Grigore Teologul: „Dar calea de căpetenie pentru descoperirea adevărului mântuitor este cercetarea Sfintelor Scripturi inspirate de Dumnezeu, pentru că în ele ni s-au transmis atât poruncile privitoare la faptele noastre, cât şi vieţile fericiţilor bărbaţi care stau în faţa noastră, vrednice de a fi imitate ca nişte icoane vii ale vieţuirii în Dumnezeu. Şi astfel, în orice parte simte fiecare creştin că-i lipseşte ceva, aici îşi află, ca într-o farmacie de obşte, leacul potrivit pentru boala lui, bineînţeles, dacă va fi hotărât să-şi urmeze modelul”[266].

Tot în mănăstiri erudiții monahi au scris și lucrări împotriva ereziilor care divizau comunitatea credincioșilor după încetarea persecuțiilor. De departe se remarcă Sfântul Epifanie al Salaminei, autorul faimosului *Panarion*, considerat de specialiști drept „cel mai extins tratat ereziologic” furnizat de literatura patristică[267].

Sursele vremii arată că instrucția și milostenia nevoitorilor deşertului au la bază iubirea semenilor[268]. Ospeția este la loc de cinste, iar vizitatorii „erau întâmpinaţi cu o plecăciune”[269]. Avva Apollo pune în valoare ospeția prin asocierea celor care treceau pragul mănăstirii cu Dumnezeu: „trebuie să ne închinăm fraților ce vin la noi; căci nu lor, ci lui Dumnezeu ne închinăm. Căci se zice că dacă ai văzut pe fratele tău, ai văzut pe Domnul Dumnezeul tău... Și când îi primiți, să-i siliți spre odihnă”[270]. Dacă vizitatorii veneau de departe, „li se dădea apă, pâine, chiar şi o masă gătită. Să serveşti o masă gătită în timpul săptămânii însemna o încălcare scandaloasă a obiceiurilor monahale, dar caritatea ospitalităţii avea întotdeauna întâietate”[271]. Totuși, monahii aveau grijă ca însoțirea cu mirenii să nu dureze deoarece erau în pericol, lucru pe care-l aflăm dintr-o discuție purtată de marele Antonie cu un comandant de oaste: „Precum peştii dacă întârzie pe uscat mor, aşa şi monahii dacă întârzie printre voi şi petrec la voi se destramă. Deci aşa cum se grăbeşte peştele spre mare, aşa trebuie să ne grăbim noi spre munte ca, nu cumva întârziind, să uităm de cele dinăuntru”[272]. Iar Sfântul Macarie Egipteanul

---

Cuvântul Vieții, București, 2016, pp. 94-95.

[265] *Ibidem*.

[266] Sfântul Vasile cel Mare, *Epistola 2. Către prietenul Grigorie (Teologul) (din timpul retragerii, anul 360-361),* în PSB, 3, S.N., traducere din limba greacă, introducere şi note de Pr. Teodor Bodogae, ediţie revăzută de Tudor Teoteoi, carte tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Basilica a Patriarhiei Române, Bucureşti, 2010, p. 33, https://www.academia.edu/, accesat online 30.10.2020.

[267] Sfântul Epifanie de Salamina, *Omilii*, carte tipărită cu binecuvântarea Prea Fericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, traducere, studiu introductiv și note de Pr. Ilie Toader, EIBMBOR, București, 2012, p. 25 și *passim*.

[268] Liviu Petcu, *op. cit.,* p. 30.

[269] *Ibidem*, p. 34.

[270] Avva Apollo, în Patericul ce cuprinde în sine cuvinte folositoare ale Sfinţilor Bătrâni..., 3, p. 40; *apud* Liviu Petcu, *op. cit.,* p. 34, nota 32.

[271] Apophthegmata Patrum ..., col. 288; *apud* Liviu Petcu, *op. cit.,* p. 34, nota 33.

[272] Sfântul Atanasie Cel Mare, *Viața Cuviosului Părintelui nostru Antonie,* LXXXIV, p. 240. Nimeni nu are voie să se încreadă în puterile lui, în vechime în monahism, defăimându-i pe mireni și pe neputincioși, pentru că nu se pot apropia de Dumnezeu,

spune că amintirea cea rea alungă harul divin de la om: „Dacă ne aducem aminte de relele pe care ni le-au făcut oamenii, nimicim puterea de a ne aminti de Dumnezeu, dar, dacă ne aducem aminte de relele (pe care ni le-au făcut demonii), vom fi nevătămați”[273]. Este un mare adevăr care ne conduce la creația omului[274] și la „chipul care a stat la baza acesteia, Dumnezeu-omul Iisus Hristos”[275]. Așa cum „pe Dumnezeu îl cunoaștem numai din lucrările Sale, așa și pe om îl înțelegem prin lucrarea lui în lume și în relație cu semenii”[276]. Prin urmare, indiferent de epoca în care trăiește, „creştinul este chemat să recapituleze în viaţa sa viaţa lui Hristos”[277]. Călătoria lui are ca finalitate întâlnirea cu Dumnezeu.

Toate aceste exemple pe care le-am dat nu fac decât să evidențieze modalitățile diverse puse de Dumnezeu la îndemâna oamenilor ca să intre în împărăția Sa. Sfinții și martirii sunt eroii creștinismului, prieteni ai oamenilor și intercesori în relația cu Dumnezeu, fiind cinstiți cu multă evlavie de către credincioși. Deși fac parte din cotidianul spațiului social, ei sunt și cetățeni ai cerului. Prin modul lor de viață și ajutorul acordat semenilor aflați în nevoi, ei readuc în actualitatea cotidiană modelul hristic al smereniei, model care depășește cu mult cadrele sociale ale epocii și deschide porțile Raiului pentru elită și popor.

---

nefiind în pace cu aproapele lor, atrage atenția peste câteva secole Sfântul Gheorghe Hozevitul – Pentru detalii vezi *Viețile sfinților pe luna ianuarie*, ed. cit, p. 159 (este celebrat pe 8 ianuarie).

[273] *Viața Sfântului Macarie*, p. 65.

[274] Ciprian Florin Apetrei, *Teologia creației în gândirea Părintelui Dumitru Stăniloae și concepțiile cosmologice moderne*, apare cu binecuvântarea ÎPS. Dr. Laurențiu Streza, Arhiepiscopul Sibiului și Mitropolitul Ardealului, Editura Andreiana, Sibiu, 2018, p. 33 și *passim.*

[275] Sofian Brașoveanul, *op. cit.*, p. 110.

[276] Ciprian Florin Apetrei, *op. cit.*, p. 215.

[277] Sofian Brașoveanul, *op. cit.*, p. 110.